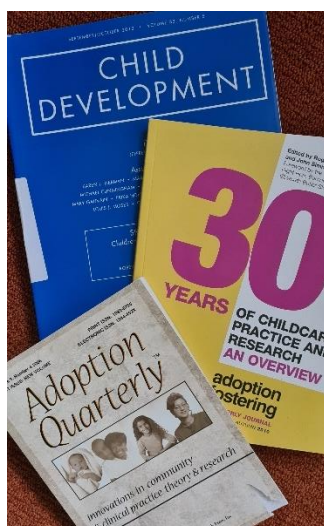

Overzicht wetenschappelijke publicaties
ten aanzien van
afstand en adoptie
2009 tot juli 2022

Gera ter Meulen

KennisBureau ter Meulen, voor Pleegzorg en Adoptie

2023

Inhoud

1. Achtergrond	3
2. Methode	5
2.1 Database adoptie	5
2.2 Zoektermen	5
2.3 Peer-reviewed	6
2.4 Aanvullende onderzoeksterreinen	6
2.5 Feedbackgroep	8
2.6 Extra informatie.....	8
2.7 Analyse van de artikelen	8
2.8 Toonaangevende wetenschappelijke boeken	8
2.9 Grijs literatuur en dissertaties	9
3. Resultaten	10
3.1 Theoretisch framework	10
3.2 Een overzicht van de peer-reviewed literatuur tussen 2009 en juli 2022	11
3.2 Over wie of wat?	15
3.3 Publicaties per thema nader toegelicht	16
4. Algemene inzichten vanuit het overzicht van peer-reviewed wetenschappelijke artikelen rond afstand en adoptie	25
4.1 Vraagstellingen verschuiven in de tijd.....	25
4.2 Consensus in onderzoek.....	26
4.3 Relatief nieuwe thema's.....	26
4.4 Weinig kennis	26
4.3 Effecten van veranderingen in perspectief en beleid op de adoptiedriehoek.....	27
4.4 Mogelijke over- of onder-rapportering	28
4.6 Discours binnen wetenschappelijk onderzoek.....	28
4.7 Samengevat	29
Bijlage 1 Zoektermen	30
Bijlage 2 Aantallen publicaties per thema en subthema en dekking van de onderwerpen.	31
Bijlage 3. Feedbackgroep en internationale wetenschappers die hebben bijgedragen.	40
Bijlage 4. Wetenschappelijke boeken en andere grijs literatuur	41

1. Achtergrond

Naar aanleiding van het rapport van de Commissie Joustra over misstanden bij interlandelijke adoptie in het verleden heeft Minister Dekker beloofd een Expertise Centrum Adoptie (ECA) op te richten. Een van de doelstellingen van het ECA is dat het ECA kennis over interlandelijke adoptie vanuit de kennisdriehoek (ervaring, praktijk en wetenschap) zal bundelen, ontwikkelen en ontsluiten.

Binnen de bouwstenen van het ECA zijn o.a. de volgende voornemens vastgelegd:

- Een stevige kennisbasis over interlandelijke adoptie
- Kennis ontwikkelen met een leerstoel/ lectoraat en eigen kennisbudget van het centrum
- Kennis ontsluiten, een onlinebibliotheek, en bijeenkomsten

Uit het document over de bouwstenen:

‘Streven is om een wetenschappelijk kennisnetwerk interlandelijke adoptie in te richten en zo met het expertisecentrum een kennisknooppunt te creëren. Als kennisknooppunt kan het expertisecentrum beschikbare kennis verzamelen en op een toegankelijke manier ontsluiten. Voor direct betrokkenen - geadopteerden, adoptieouders, geboorteouders en familie - maar ook voor generaties daarna. Daarnaast is het kennisknooppunt ook bedoeld voor organisaties en professionals die geadopteerden ondersteunen, voor beleidsmakers en media, maar ook voor bijvoorbeeld professionals in de (jeugd)zorg, GGZ, justitie of in het onderwijs. Met als doel om de kennis over interlandelijke adoptie te vergroten en ook breder in de maatschappij te agenderen.

Het expertisecentrum kan dit allereerst realiseren door het onderbrengen van een online onderzoek en mediabibliotheek, waarin alle kennis over de thema's is verzameld. Zo kunnen verschillende vormen van kennis worden gedeeld, zoals boeken, tijdschriften, ervaringsverhalen, folders, films, documentaires, kranten, online nieuwsberichten, radio, podcasts, richtlijnen en methodieken, wet en regelgeving en wetenschappelijk onderzoek. Bezoekers kunnen eenvoudig zoeken op bron, onderwerp, doelgroep, jaartal of via een trefwoord. Daarmee kan deze bibliotheek ook gaan functioneren als een ontmoetingsplaats voor de doelgroep”.

Gestart wordt met het maken van een kennisinventarisatie, waarbij gekeken wordt rond welke thema's wetenschappelijk peer-reviewed onderzoek is gedaan. Deze inventarisatie kan worden gebruikt om thema's te identificeren waar weinig onderzoek naar is gedaan. Zo kan een inhoudelijke focus worden gecreëerd te midden van de enorme veelheid aan mogelijke wetenschappelijke onderzoeksvragen rond het onderwerp “afstand, vroegkinderlijke ontberingen (met nadruk op ontwikkeling van kinderen in tehuizen) en (interlandelijke) adoptie”.

Het proces t.b.v. de kennisagenda bestaat uit drie onderdelen:

1. Inventarisatie en ordening wetenschappelijke kennis
2. Inventarisatie van behoeftes onder betrokkenen (primair geadopteerden, daarnaast adoptie- en geboorteouders, beleidsmakers, professionals en belangstellenden)
3. Identificeren waar wel of niet adequate kennis aanwezig is op de terreinen waar de betrokkenen behoefte aan hebben:
  - Waar adequate kennis is: Potenties voor factsheets
  - Waar niet voldoende adequate kennis voor is: Prioritering voor onderzoek

Voor u ligt deel 1 van het project: de inventarisatie en ordening van wetenschappelijke kennis.

De vragen die in dit onderdeel beantwoord worden zijn:

- Welke wetenschappelijke kennis rond afstand en adoptie is beschikbaar?
- Welke wetenschappelijke kennis rond afstand en adoptie wordt nu ontwikkeld?
- Om welke thema's gaat het?
  - Hoofd en subthema's
  - Indicatie van dichtheid publicaties/onderzoeksgroepen rond deze thema's in peer-reviewed wetenschappelijke tijdschriften of belangrijke boeken/publicaties; reviews en meta-analyses
  - Oude thema's/nieuwe thema's

2. Methode

2.1 Database adoptie

De basis van de kennisinventarisatie is de ADOC/Kbtermeulen-database. Deze database bevat artikelen over adoptie en pleegzorg en omvat een breed scala aan thema's rond adoptie. Voor de kennisinventarisatie is een nieuwe database gemaakt, waarbij artikelen uit de database zijn geselecteerd op hun relevantie voor adoptie, zijn geordend op adoptiethema's en uitgebreid met aanvullende informatie.

Deze inventarisatie van wetenschappelijke kennis rond adoptie is afkomstig uit wetenschappelijke databases. Voor de ADOC/kbtermeulen-database is gebruik gemaakt van Web of Science, NCBI/Psychinfo (waarin o.a. pubmed), de zoekmachine van de catalogus van Universiteit Leiden, Taylor & Frances online en adoptie-gespecialiseerde tijdschriften zoals het Amerikaanse tijdschrift *Adoption Quarterly* en het Engelse *Adoption & Fostering*. Uit deze database zijn de artikelen tussen 2009 en juli 2022 gebruikt die relevant zijn voor adoptie, naar schatting ca. 150 per jaar. Voor deze inventarisatie is de database via Web of Science aangevuld met artikelen vanuit antropologie, recht, criminologie, ethiek en communicatie.

2.2 Zoektermen

De zoektermen zijn oorspronkelijk opgesteld ten behoeve van het ADOC en de ADOC database, waarbij de adviezen van emeritus prof. F. Juffer, bijzonder hoogleraar Adoptie en Pleegzorg aan Universiteit Leiden richtinggevend waren. Het zoekprofiel voor de ADOC/kbtermeulen database was zo breed mogelijk, waardoor onder andere is gewerkt met 'mesh'-termen, die alle artikelen van een bepaald onderwerp (adoptie) selecteren. Dit is niet mogelijk bij alle zoekmachines. Omdat de zoekterm 'adoption' heel veel onterechte referenties oplevert, is gezocht met iets specifiekere termen, zoals "adopted child*" or "adoptive parent*" or adoptee*.

De zoekprofielen zijn vermeld in bijlage 1.

Doordat voor de oorspronkelijke database hiernaast gezocht wordt naar literatuur over pleegzorg is in de oorspronkelijke database vergelijking te maken met uitkomsten en problemen bij pleegzorg. Volgens afspraak zijn publicaties die specifiek handelen over pleegzorg of adoptie uit pleegzorg en geen directe relatie hebben met interlandelijke adoptie buiten dit overzicht gelaten, tenzij dit in breder kader aan de orde komt.

Niet alle publicatie rond adoptie en pleegzorg zijn in de ADOC/kbtermeulen database meegenomen. Zo zijn publicaties over interventies en therapieën niet consequent geselecteerd hoewel die feitelijk onder nazorg gerangschikt zouden moeten worden. Dit werd destijds echter te breed voor de focus van het ADOC geacht. Zowel vergelijk van resultaten van pleegzorg en adoptie als publicaties over interventies en therapieën zijn zeer relevant en zouden in nader onderzoek kunnen worden toegevoegd. Met de opdrachtgever is daarom afgesproken dat dit mogelijk later in een apart project plaats zou kunnen vinden.

Verder blijken de zoekmachines niet altijd alle artikelen die verwacht zouden worden, mee te nemen. Desondanks geeft deze database een uitgebreid overzicht over wat in deze periode is gepubliceerd in peer-reviewed tijdschriften en levert hiermee een indruk van de thema's die na 2008 in de wetenschappelijke literatuur over adoptie aan de orde zijn geweest. Aanpalende terreinen, zoals vergelijkingen met kinderen in tehuizen, in pleegzorg, migranten, binnenlandse en interlandelijke adoptie zijn eveneens meegenomen. Casestudies waren in de oorspronkelijke database niet altijd

meegenomen, daarom is een specifieke search naar casestudies gedaan in Web of Science, die 48 extra publicaties opleverde.

De huidige database is daarmee geen volledige, maar wel een uitgebreide doorsnede van adoptie en afstand gerelateerde onderzoekspublicaties, waarbij gestreefd is om niet op aspecten te selecteren, maar een zo breed mogelijk scala van thema's aan de orde te laten komen.

2.3 Peer-reviewed

Publicatie in een wetenschappelijk tijdschrift levert een kwaliteitscontrole. De controle wordt degelijker wanneer een artikel gepubliceerd is in een peer-reviewed tijdschrift, waarbij het ingediende artikel kritisch wordt bekeken door wetenschappers uit hetzelfde veld.

Wetenschappelijke zoekmachines zoeken over het algemeen op peer-reviewed artikelen. In het verleden kon dit ook via de zoektermen worden aangegeven. Tegenwoordig geven zoekmachines zoals Web-of-Science of NBCI aan dat ze zoveel mogelijk peer-reviewed artikelen weergegeven, maar dat niet kunnen garanderen. Binnen het kader van dit onderzoek kon niet voor alle tijdschriften apart via internet gecheckt worden of het tijdschrift inderdaad peer-reviewed was, maar wel steekproefsgewijs bij onbekende artikelen. Deze toets kan gedaan worden via google (scholar), of via de catalogus van Universiteit Leiden, die wel alle artikelen checkt op het peer-reviewed zijn. Opvallend is hierbij dat veel in beleidsmatige artikelen gepubliceerde juridische tijdschriften uit de VS volgens Catalogus Leiden niet peer-reviewed zijn. Veel van deze juridische tijdschriften blijken weliswaar peer-reviewed te zijn, maar in tegenstelling tot de overige geselecteerde tijdschriften niet dubbel-blind peer-reviewed, maar door een editorial board. Vaak worden de tijdschriften gemaakt door studenten. De artikelen in deze tijdschriften (zeker diegene die ook in andere peer-reviewed artikelen gerefereerd worden) zijn over het algemeen van voldoende kwaliteit, maar deze methodiek wordt als minder goede garantie gezien dan de dubbelblind peer-review dan in de andere tijdschriften.¹ De artikelen waarnaar in beleidsstukken en peer-reviewed artikelen is verwezen zijn opgenomen in de database wanneer vanuit internet bleek dat er een peer-review plaatsgevonden had (waarbij het niet altijd duidelijk is hoe dit geregeld is).

2.4 Aanvullende onderzoeksterreinen

De primaire focus van de ADOC/kbtermeulen database was psychologisch en pedagogisch. Hoewel met brede zoektermen is gezocht, is het mogelijk dat er een onder-representatie van juridische, criminologische en antropologische studies is. De wens van alle bij adoptie betrokken partijen is om breed en interdisciplinair informatie te kunnen raadplegen. Om dit te borgen is een extra zoektocht gedaan via Web of Science op deze thema's, is navraag gedaan bij Nederlandse en internationale wetenschappers die zich specialiseren op voornoemde gebieden, met beleidsorganisaties en is bij referenties in relevante publicaties gecheckt of deze misten in de database.

Antropologie. De zoektermen zijn vergelijkbaar met vergelijkbaar met psychologische zoektermen, waardoor artikelen met antropologische thema's al grotendeels in de database aanwezig waren. Bij de codering van de referenties zijn antropologische termen meegenomen, zoals 'belonging', en 'kinship', 'identiteit', 'etniciteit', 'cultuur'. Ook zijn relevante antropologische boeken geselecteerd door de antropologe prof. Dr. C. Notermans, deze waren overwegend van voor 2009.

Juridische zaken. Voor criminologie, juridische en beleidsstukken zijn de referenties in de database gecheckt op verwijzing naar wetgeving, criminologie, beleid, daarnaast zijn andere publicaties

---

¹ Mondelinge informatie prof. Mariëlle Bruning, Universiteit Leiden

gecheckt op gemiste referenties en zijn organisaties gevraagd om aanvullende informatie. Deze aanvullende informatie is opnieuw gecheckt op peer-review.

Referentiecheck:

- Referenties in proefschrift E. Loibl²,
- Referenties in publicatie Commissie Onderzoek Interlandelijke Adopties (2021). Rapport van de commissie-Joustra over de rol en verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid bij interlandelijke adoptie van kinderen in tenminste de periode 1967-1998.
- Referenties in publicatie Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2016). Advies Bezinning op interlandelijke adoptie.

Gesprekken met/website checks:

- HCCH Permanent Bureau (Haags Adoptie Verdrag)
- IRC/ISS
- Identity.org
- Unicef

Database IRC/ISS

IRC/ISS heeft een database van referenties met het thema en het belang van de publicatie en een korte samenvatting. De publicaties zijn toegankelijk via keywords. Er zijn 24 pagina's (ca 30 publicaties per pagina) met publicaties over adoptie. Het zijn veel standaarden, guidelines, boeken, artikelen. Het is niet goed na te gaan wat peer-reviewed wetenschappelijk is. O.a. door capaciteitsproblemen wordt de database echter nauwelijks meer bijgehouden. Daarbij bevat deze slechts weinig wetenschappelijke peer-reviewed artikelen. Na 2008 zijn er slechts 90 publicaties toegevoegd, waarvan 43 Franstalig. Het enige wetenschappelijke tijdschrift waarnaar wordt gerefereerd is *Adoption and Fostering*, maar de artikelen worden niet regulier meegenomen. Terecht maken een aantal boeken van de British Association for Adoption and Fostering (het huidige Coram-BAAF) deel uit van deze database.

IRC wordt gefinancierd door Centrale Autoriteiten uit ontvangende landen. CA's uit zendende landen hebben ook toegang. IRC heeft ook de *Monthly Reviews* (nu verminderd tot 1x per 2 maanden), waarin ook wetenschappelijke artikelen worden gedeeld. De MRs worden verspreid, maar de link werkt slechts beperkte tijd. CA's hebben wel toegang en kunnen zoeken per land en per onderwerp.

Uit gesprekken met Laura Martinez-Mora (secretaris van het permanent bureau van de HCCH) en Jeanette Woellenstein (directeur IRC/ISS) en identity.org blijkt dat zij geen inzicht hebben in (up-to-date, peer-reviewed) relevante wetenschappelijke kennis. Het Permanent Bureau en Identity-org geven aan dat zij uitgaan van de database van IRC/ISS.

In beleidsartikelen (alleen na 2009 gecheckt), zoals het Rapport van Commissie Joustra en het rapport van het RSJ worden niet veel wetenschappelijke publicaties genoemd. Uiteindelijk zijn vanuit deze beleidsstukken, aangevuld met referenties uit Loibl (2019) en Balk et al (2022)³ (een artikel gebaseerd op het Joustra onderzoek) 58 artikelen na 2008 uit peer-reviewed tijdschriften toegevoegd aan de database.

---

2 Loibl, E. C. (2019). The transnational illegal adoption market: A criminological study of the German and Dutch intercountry adoption systems.

3 Balk, Y., Frerks, G., & de Graaf, B. (2022). Investigating Historical Abuses: An Applied History Perspective on Intercountry Adoption in the Netherlands, 1950s–Present. *Journal of Applied History*, 1(aop), 1-28.

2.5 Feedbackgroep

Om te voorkomen dat onderwerpen worden gemist die wel relevant zijn is een feedbackgroep ingesteld van vijf wetenschappers die zich bezighouden met verschillende aspecten van interlandelijke adoptie (pedagogisch, therapeutisch, criminologisch, educatief en antropologisch). Zij hebben aanvullende informatie geleverd, meegedacht over de ordening en presentatie van de thema's en subthema's en gereageerd op het conceptverslag. Voor de samenstelling van de feedbackgroep zie Bijlage 5.

2.6 Extra informatie

Internationaal gerenommeerde wetenschappers rond adoptie zijn aangeschreven en gevraagd naar literatuur die zij op hun vakgebied belangrijk vonden. Van hieruit zijn 10 artikelen toegevoegd aan de database. Het gaat hierbij om peer-reviewed artikelen na 2008 of peer-reviewed overzichtsartikelen. De meeste artikelen waren reeds aanwezig. De aangedragen boeken zijn weergegeven in bijlage 4.

In de database is gekozen om anderstalige artikelen waarvan alleen het abstract in het Engels is uit te sluiten, omdat het vaak moeilijk is om de kwaliteit (impact factor) te vergelijken met Engelstalige literatuur.

2.7 Analyse van de artikelen

De artikelen in de database zijn gecodeerd op subthema (1-5 codes per referentie mogelijk). De thema's zijn bepaald op basis van de informatie uit de artikelen. In de database zijn auteur, jaartal, publicatiegegevens en abstract opgenomen, waarnaast ook een zeer korte omschrijving van het dominante onderwerp en voor de latere artikelen een zeer korte samenvatting. Per thema wordt geteld hoeveel artikelen verschenen zijn tussen 2009 en juli 2022. Oorspronkelijk was het idee dat een 5-punt schaal meer overzicht en duidelijkheid zou geven, echter dat bleek in de praktijk niet zo te zijn. Doordat thema's groter, kleiner, en meer of minder relevant kunnen zijn, levert een 5-puntsschaal eerder verwarring dan meerwaarde op. In overleg met de feedbackgroep is hiervan afgeweken en is gewerkt met de oorspronkelijke aantallen. In grafieken wordt weergegeven over welke hoofdthema's en binnen hoofdthema's over welke subthema's het meest gepubliceerd is. Ook is apart aangegeven welke overzichtsartikelen gepubliceerd zijn. Dit zijn systematische reviews, meta-analyses, populatie studies en Special Issues⁴.

2.8 Toonaangevende wetenschappelijke boeken

Oorspronkelijk zou de informatie aangevuld worden met toonaangevende boeken, maar de informatie hierover is fragmentarisch. Ook de informatie vanuit het aanschrijven van wetenschappers leverde te weinig informatie op om hier een goed overzicht van te maken. Daarom is een niet-volledige lijst relevante publicaties opgenomen in bijlage 4.

---

⁴ In een systematische review wordt uitgaande van een (onderzoeks)vraag op systematische wijze gezocht naar originele studies die een antwoord kunnen geven op deze vraag

Een meta-analyse is een onderzoek waarbij de resultaten van eerder uitgevoerde onderzoeken via statistische methodes samen worden genomen om een preciezere uitspraak te doen over een bepaald fenomeen of theorie.

Onder populatiestudies worden hier studies verstaan over grote groepen mensen. Vaak gaat het om cohortstudies, waarbij mensen meermalen gemeten zijn waardoor ook verloop in de tijd zichtbaar is. Veel cohortstudies in bv Zweden zijn gebaseerd op gegevens vanuit instanties vergelijkbaar aan ons CBS. In Special Issues wordt een specifiek thema door meerdere auteurs van verschillende kanten belicht.

2.9 Grijze literatuur en dissertaties

Dit overzicht heeft zich beperkt tot de peer-reviewed literatuur. Daarnaast is er uiteraard nog literatuur – de zg. grijze literatuur- zoals conferentieverlagen en (hand)boeken van gerenommeerde publicisten, ervaringsverhalen, beleidsstukken en onderzoeksverslagen. Ook deze publicaties zijn van belang, maar zijn niet meegenomen in deze database van wetenschappelijke peer-reviewed artikelen.

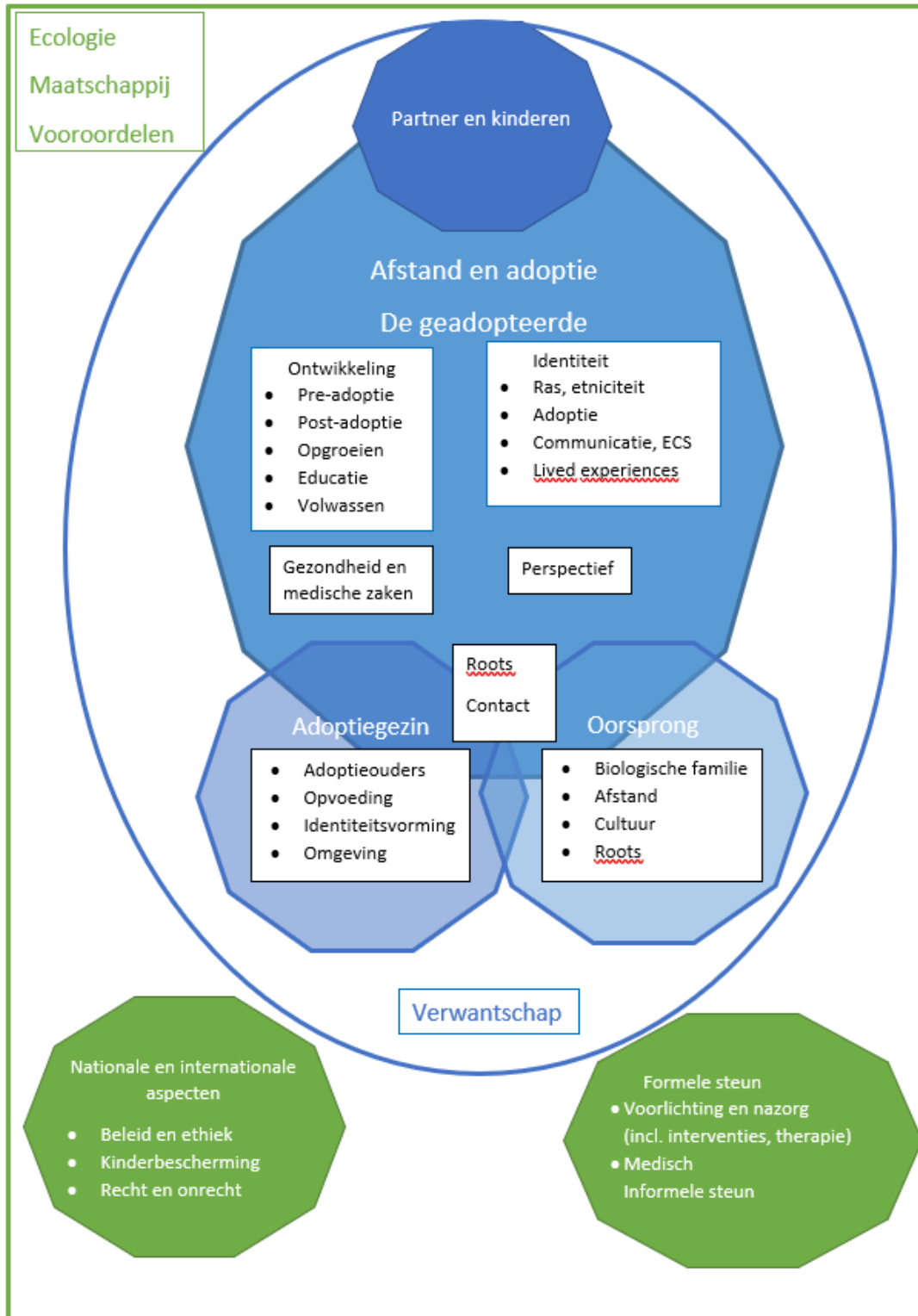
Dissertaties zijn in principe wetenschappelijke literatuur en zijn net als peer-reviewed artikelen over het algemeen zorgvuldig beoordeeld. Zij vallen echter niet onder peer-reviewed en worden vaak niet meegenomen in de gebruikte zoekmachines, waardoor een overzicht van dissertaties verre van volledig kan zijn. Bovendien kunnen eisen aan dissertaties tussen landen en universiteiten verschillen, waardoor zorgvuldig gekeken moet worden naar de review-methode. Daarom zijn dissertaties niet meegenomen in de database.

Deze vormen van publicaties kunnen in andere projecten aan een breder gericht literatuuroverzicht worden toegevoegd.

3. Resultaten

3.1 Theoretisch framework

De database adoptie bevat op 29-11-2022 2216 referenties. Het theoretisch framework met de overkoepelende thema's van de referenties is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1 Theoretisch kader van het overzicht wetenschappelijke publicaties 2009 tot 7-2022. De onderverdeling van de referenties naar hoofdthema's.

Centraal in afstand en adoptie staat de geadopteerde. Publicaties focussen met name op de ontwikkeling, identiteit, medische zaken en Special Needs. Verbonden met de geadopteerde zijn vooral het adoptiegezin en het geboortegezin, met beide hun cultuur en omgeving. Er zijn verwantschapsbanden tussen de geadopteerde, het geboortegezin en het adoptiegezin, maar later ook met het eigen gezin van de geadopteerde. Naast de relatie die de geadopteerde heeft met de geboortefamilie, zijn ook de adoptiefamilie en geboortefamilie via de geadopteerde aan elkaar gerelateerd. Dit kan extra zichtbaar worden bij contacten rond open adopties en hereniging. Het thema ecologie⁵ en toebehoren omvat zowel de relaties met de families, maar ook met de bredere maatschappij. In deze maatschappij spelen ook culturele aspecten en vooroordelen, waar zowel de geadopteerde, maar ook adoptie en geboortefamilie zich toe moet verhouden. Binnen deze maatschappij zijn enerzijds de professionals betrokken, die moeten bijdragen aan het welzijn van de leden van de driehoek via goede voorbereiding en nazorg en de zorg voor de specifieke aspecten van de Special Needs, anderzijds moeten beleid en ethiek zowel nationaal als internationaal de processen in juiste banen leiden. Alle betrokkenen en betrokken processen worden bestudeerd en in een deel van de studies wordt specifiek naar de stem of perspectief van betrokkenen of maatschappij gekeken.

3.2 Een overzicht van de peer-reviewed literatuur tussen 2009 en juli 2022

In dit onderzoek zijn de 2208 artikelen gecodeerd op de (maximaal 5) subthema's die in het artikel worden behandeld. Uiteindelijk leverde dat negentig subthema's binnen twaalf hoofdthema's op. Tabel 1 toont de hoofd- en subthema's, waarbij per subthema de aantallen artikelen en overzichtsartikelen staan weergegeven. Een artikel kan onder verschillende subthema's vallen.

Overzichtsartikelen zoals reviews van wetenschappelijke publicaties en meta-analyses vindt men vooral wanneer er al veel over een onderwerp is gepubliceerd. In deze database vanaf 2009 vinden we vooral veel (>10) overzichtsartikelen over tehuisopvoeding, de gevolgen van ontberingen en mogelijkheden van herstel in het adoptiegezin. Hierbij gaat het met name om gehechtheid en gedrag. Ook ten aanzien van beleid zijn relatief veel overzichtsartikelen.

In populatie- en cohortstudies worden vooral groepen vergeleken, hierbij worden vaak lange termijn effecten gemeten. Deze studies zijn of afkomstig uit CBS-vergelijkbare datasets of grote lange-termijnstudies, b.v. naar jeugdzorg in het Verenigd Koninkrijk of adoptiestudies in de Verenigde Staten. Relatief veel medische artikelen maken gebruik van populatiestudies.

In Special Issues probeert men door een onderwerp uit te lichten en vanuit vele kanten te belichten en op deze manier een overzicht te krijgen.

Een bijzondere studie bij thuis- en pleegzorg is de longitudinale Randomized Control Trial Studie van het Bucharest Early Intervention Study (BEIP). Hoewel de kinderen in dit onderzoek vanuit tehuizen worden geplaatst in goed begeleide pleeggezinnen is deze studie wel meegenomen, omdat dit het enige RCT onderzoek waarbij stabiele gezinsplaatsing vergeleken wordt met tehuiszorg en algemene bevolking. De vergelijking van de ontwikkeling van de kinderen in de gezinsplaatsingen, tehuisplaatsingen en algemene bevolking zijn zeer relevant voor adoptie en veel adoptieonderzoek verwijst naar bevindingen uit deze studie.

Andere longitudinale studies waarbij kinderen langdurig gevolgd worden zijn de ERA (de English-Romanian Adoption Study), de Finnish Adoption Family Study, de Griekse Metera studie naar

---

⁵ Het ecologisch model van Bronfenbrenner dat de bredere relationele context waarin mensen zich ontwikkelen beschrijft. Hierbij worden ook omgeving en maatschappij meegenomen.

tehuizen met weinig ontberingen, het Minnesota Texas Adoption Research Project (hierbij is de adoptiedriehoek, dus ook biologische ouders in open adopties, bestudeerd), het Colorado Adoption Project en de Nederlandse lange termijn studies van Rotterdam en Leiden (o.a. van der Vegt, Verhulst, Tieman, van IJzendoorn, Juffer). Andere grote studies met veel publicaties zijn The early Growth and Development Study van Leve en collega's over neurologische ontwikkelingen, het onderzoek van Tan en collega's naar de ontwikkeling van Chinees geadopteerde meisjes in de VS en de studies naar de ontwikkeling van geadopteerde kinderen in samesex families van Farr en collega's.

Toonaangevende overzichten met een groot aantal erkende adoptiewetenschappers of in tijdschriften zoals de Lancet of de Monographs of the Society for Research in Child Development hebben extra gewicht.

Doordat de database zich richt op artikelen gepubliceerd na 2008, kan het zijn dat (sub)thema's in de tijd daarvoor al veelvuldig onderzocht zijn. Om dit te ondervangen is ervoor gekozen om relevante reviews of meta-analyses van voor 2009 in het overzicht mee te nemen.

Thema	Subthema	Aantallen	Waarvan overzichtsartikelen
Pre-adoptie ervaringen	Instituten, tehuizen	242	21
	ELS, Negatieve vroege ervaringen, ontberingen, ACES	197	18
	Stress	49	3
	Trauma	35	5
	Vondelingen	5	0
	Scheiding van moeder op jonge leeftijd	3	3
Post-adoptie ontwikkeling	Attachment Gehechtheid	204	18
	Behavior - Gedrag	220	17
	Executieve functies	17	0
	Cognitie	38	5
	Geestelijke gezondheid	55	11
Opgroeien in het adoptiegezin	Development Ontwikkeling	294	62
	Spraak/taal	41	0
	Siblings in adoptiegezin	22	3
	Educatie, School	63	9
	Late adoptie oudere kinderen	14	0
	Stem Adoptiekinderen	21	0
	Volwassen geadopteerden	Criminaliteit	18
	Welzijn geadopteerden en tehuiskinderen	72	7
	Loss Verlies en rouw bij geadopteerden	4	0

	Tevredenheid geadopteerden	32	0
	Psychosociaal (inclusief vriendschappen)	37	4
	Relaties met leeftijdsgenoten	28	1
	Eigen gezin en kinderen geadopteerden	28	3
	Middelen misbruik	25	8
	Stem Geadopteerden, incl. narratief	40	0
Medisch	Medische aspecten	151	9
	Special Needs adopties	156	22
	Psychiatrische stoornissen	134	36
	Genetica	81	15
	Neurologie	71	7
Identiteit	Identiteit	103	4
	Etniciteit	139	9
	Discriminatie	49	0
	Micro-agressie	11	0
	Pesten	6	0
Oorsprong	Geboortefamilie	82	4
	Zwangerschap geboortemoeder	5	0
	Afstand door geboortefamilie	14	0
	Verlies, coping en rouw in de geboortefamilie	11	0
	Steun, PAS voor de geboortefamilie	4	0
	Geboortevaders	5	0
	Siblings	12	0
	Gescheiden biologische siblings	12	0
	Welzijn	3	0
	Tevredenheid geboorteparenten	2	0
	Stem geboortefamilie	3	0
Roots	Roots	61	0
	Hereniging	20	0
	DNA	11	0
	Contact	54	1
	Open adopties	34	0
	Social Media	11	0
Adoptiegezin	Motivatie adoptieouders tot adopteren	62	2

	Adoptieouderschap	78	2
	Adoptie conversatie	64	0
	ECS Etnisch Culturele Socialisatie	61	1
	Relaties, vooral binnen het adoptiegezin	124	6
	Adopties door ouders van gelijk geslacht	65	3
	Tevredenheid adoptieouders	14	3
	Welzijn adoptieouders	49	2
	Stabiliteit	58	9
	Stem adoptieouders	4	0
Antropologisch	Verwantschap (kin)	35	5
	Belonging/toebehoren	59	0
	Cultuur	41	0
	Ecologie	34	4
	Stem/lived experiences	68	3
	Perspectief	32	0
	Vergelijkingen tussen groepen (tehuis, pleegzorg, adoptie, algemene bevolking)	59	8
	Vergelijkingen tussen groepen (interlandelijk geadopteerden en migranten)	15	2
Voorlichting en nazorg	Adoptienazorg PAS	96	11
	Vorbereiding	82	2
	Adoptie competente zorg	16	1
	Professionals	22	0
	Stem professionals	7	0
Beleid en ethiek	Aantallen	16	0
	Adoptie Internationaal	220	10
	Kinderbescherming internationaal	23	0
	Beleid Policy	187	19
	Misstanden in landen van herkomst	22	1
	Misstanden	92	6
	Misstanden IA	54	5
	Misstanden in ontvangende landen	9	0
	Ongelijkwaardig-heid	11	0
	Wet- en regelgeving, verdragen	73	0
	Juridische aspecten	36	2

	Ethiek	68	3
	Etnografisch onderzoek	13	0
	Historisch onderzoek	33	0

Tabel 1. Hoofd- en subthema's in adoptieonderzoek en het aantal publicaties en overzichtspublicaties per subthema.

Een grote tabel zoals tabel 1 is visueel weinig overzichtelijk, daarom zijn de resultaten uit deze tabel in paragraaf 3.3 per hoofdthema in grafieken weergegeven.

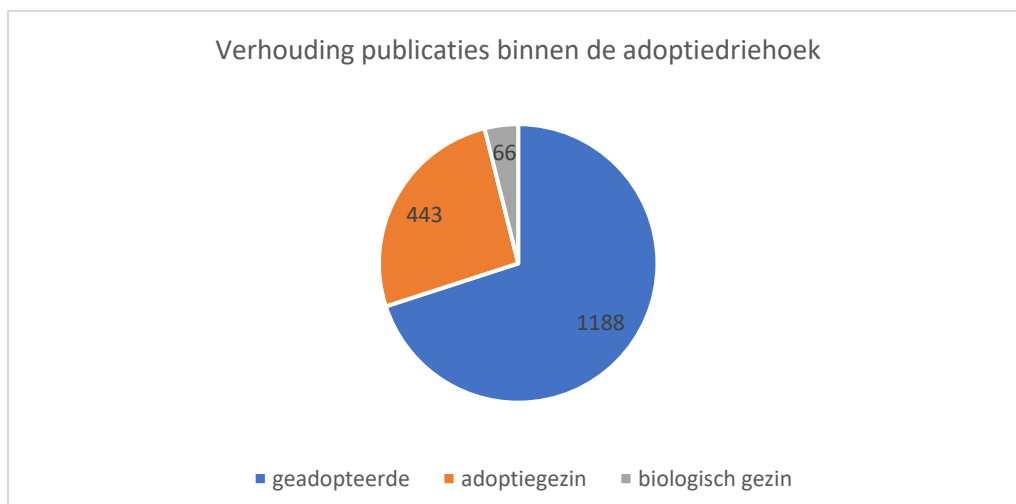
Let op! Doordat het aantal artikelen per hoofdthema erg verschilt, is de as 'aantallen' in de verschillende grafieken variabel. Zo is loopt de as bij het thema 'pre-adoptie factoren' van 0-300 publicaties per subthema en bij het thema 'roots en contact' van 0-70.

3.2 Over wie of wat?

Totaal zijn 2208 artikelen gevonden over de periode 2009 tot juli 2022. Een deel van de artikelen richt zich op beleid en juridische zaken, maar de meeste richten zich op de adoptiedriehoek. De meerderheid van de artikelen handelt over de geadopteerden – de meeste over de ontwikkeling van geadopteerde kinderen. Hier zijn ook relatief veel overzichtsartikelen over gepubliceerd (zie de grafieken per thema).

Adoptiedriehoek	Nadere specificatie	Aantal artikelen
Geadopteerde		1188
	kind	708
	adolescent	163
	volwassene	218
	In meerdere leeftijdscategorieën	99
Adoptiegezin		443
	adoptieouders	275
	gezin	168
Biologisch gezin		66

Tabel 2. Verdeling publicaties over de adoptiedriehoek

Figuur 2. Verdeling publicaties over de adoptiedriehoek; aantal publicaties

Waar in de eerdere jaren van adoptieonderzoek vooral de ontwikkeling van geadopteerde kinderen werd onderzocht, richt de laatste jaren een relatief groter percentage studies zich op volwassen geadopteerden.

In vergelijking tot de andere groepen van de adoptiedriehoek is weinig onderzoek naar de oorspronkelijke ouders van geadopteerde kinderen beschikbaar. Onderzoek bij geboortouders is ingewikkeld. In vroegere tijden was er veel geheimhouding en dit speelt nog steeds binnen interlandelijke adoptie, waarbij geboortouders niet altijd bekend zijn. Verder kan er ook sprake zijn van schaamte, boosheid, trauma en de gebeurtenis af willen sluiten, waardoor geboortouders moeilijk betrokken kunnen worden bij onderzoek. Ook bij pleegzorgonderzoek zien we dit. Bij interlandelijke adoptie bemoeilijken ook afstand, taal en culturele verschillen onderzoek naar interlandelijke adoptie en zou samenwerking met universiteiten in zendende landen aan te bevelen zijn.

3.3 Publicaties per thema nader toegelicht

3.3.1. Geadopteerden algemeen

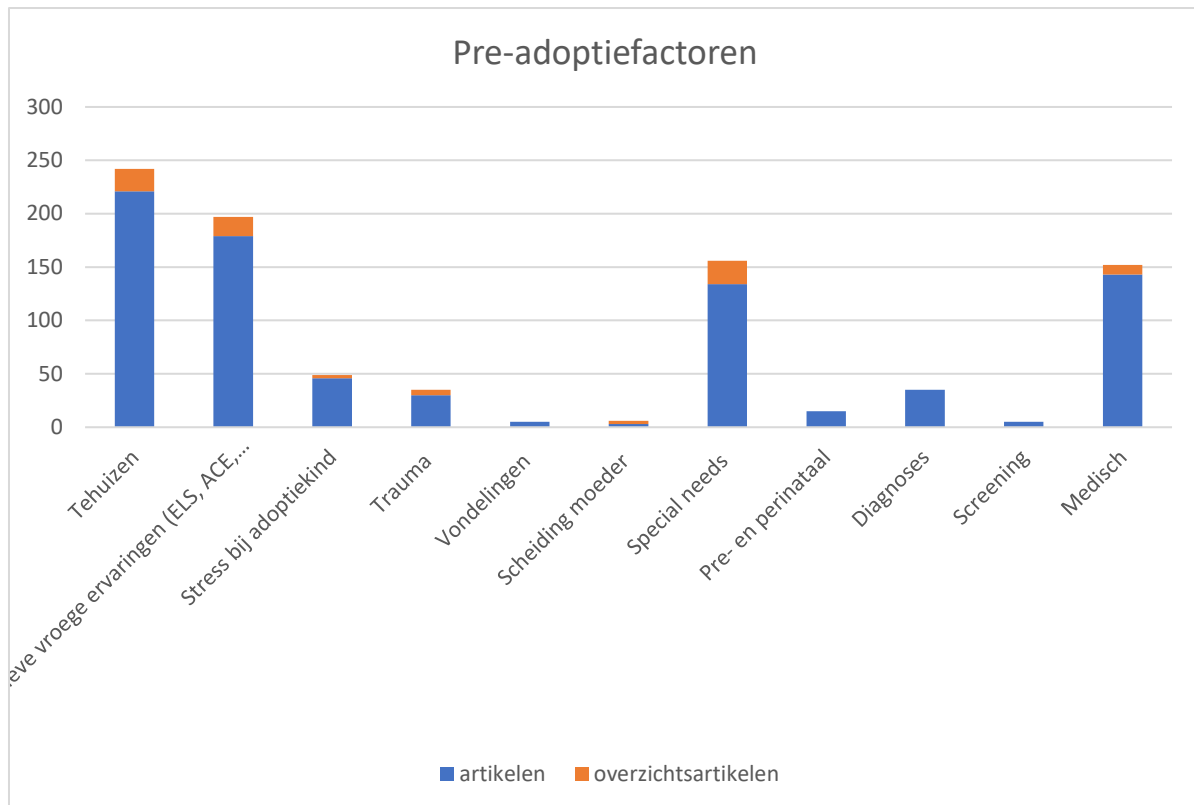
Het meest is geschreven over geadopteerde kinderen en het effect van negatieve ervaringen in de vroege kindertijd voorafgaand aan adoptie en het herstel na adoptie (zie tabel 1). De negatieve ervaringen voorafgaand aan adoptie hangen vaak samen met een verblijf in een kindertehuis. Veel onderzoeken richten zich op gehechtheid en gedrag, waarbij geadopteerde kinderen worden vergeleken met kinderen uit de algemene bevolking, of waarbij gezinsopvoeding wordt vergeleken met tehuisopvoeding. Ook is veel aandacht voor medische aspecten. Op latere leeftijd wordt gedragsproblematiek gerelateerde problematiek zoals psychiatrische problematiek of psychosociale ontwikkeling bestudeerd, of wat genetisch wordt bepaald en wat de invloed van de adoptiefamilie (omgeving) is (nature-nurture). Vooral bij adolescenten en volwassen geadopteerden is gekeken naar de identiteitsontwikkeling, met name in relatie tot de etniciteit van de geadopteerde. Daarmee hangen discriminatie en microagressie samen. De laatste jaren wordt ook meer gekeken naar zg. 'lived experiences' – hoe beleven geadopteerden hun adoptie. Nu grotere groepen geadopteerden ouder worden, wordt meer gepubliceerd over partnerschap en ouderschap van de geadopteerden.

3.3.2 Artikelen over geadopteerden, omstandigheden voorafgaand en rond de adoptie

In deze artikelen is vooral aandacht voor de negatieve vroege ervaringen en de schade die dat kan opleveren, waarbij ook Special Needs zijn meegenomen. Over deze onderwerpen zijn relatief veel overzichtsartikelen gepubliceerd. Aan trauma zijn relatief weinig artikelen gewijd - de specifieke focus op het thema trauma is pas later ontstaan, eerder werd dit onder effecten van negatieve vroege ervaringen meegenomen. Rond het moment van adoptie spelen vooral thema's als voorlichting, matching en medische zaken (Special Needs, screening, vaccinatie). De artikelen over scheiding met moeders gaan over een studie bij oorlogskinderen. Over het specifieke effect van scheiding met moeders zijn vooral veel dierstudies gedaan, die hier niet zijn meegenomen.

Over dit thema is relatief veel gepubliceerd. Hierdoor loopt de as van de grafiek van 0-300.

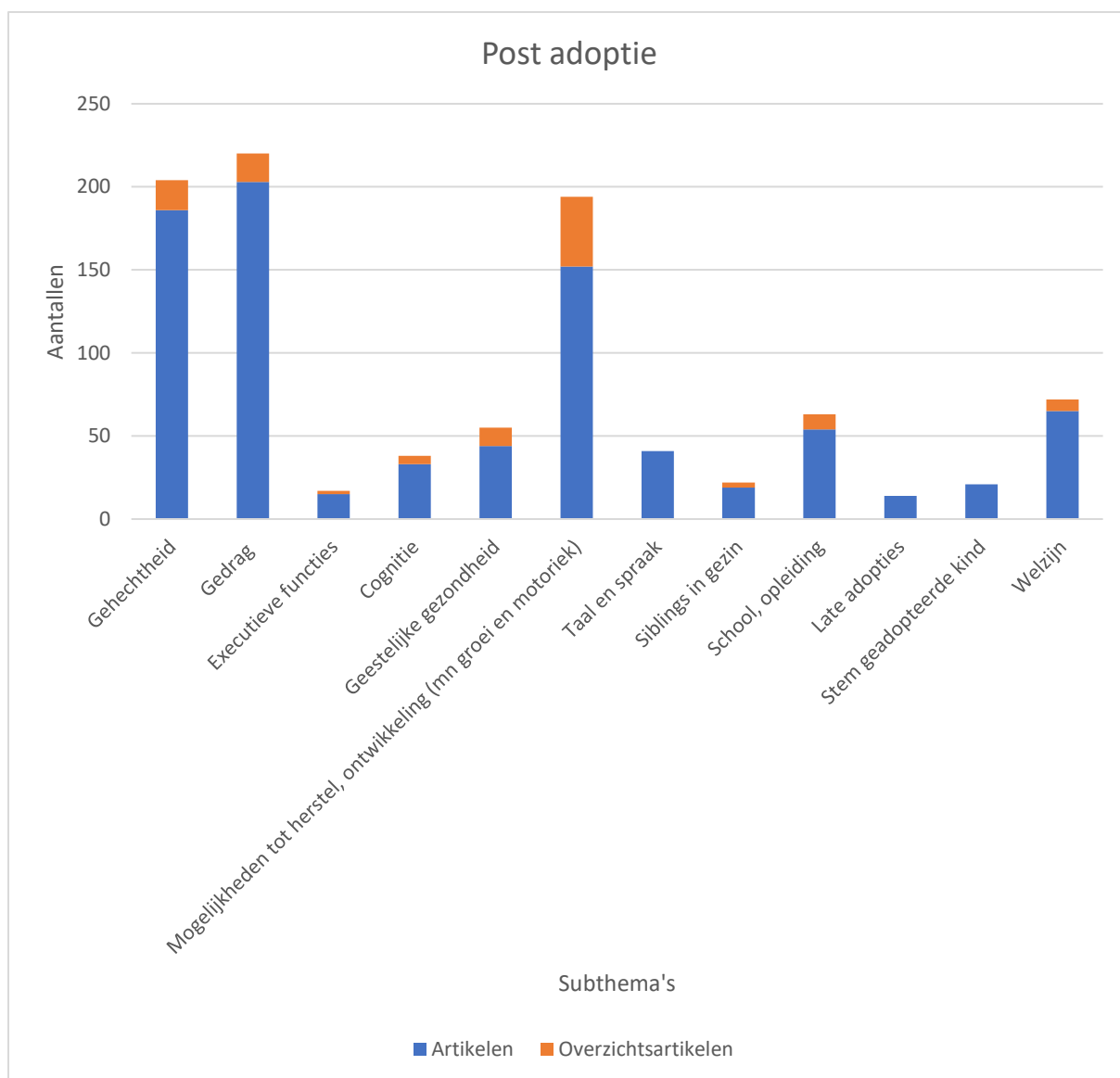

Figuur 3. Factoren rond en voorafgaand aan de adoptie

3.3.3 Ontwikkeling van het geadopteerde kind in het adoptiegezin

Ook over de ontwikkeling, problematiek en herstel van de geadopteerde in het gezin is veel onderzoek gedaan, vooral over gehechtheid en gedrag. Er zijn relatief veel overzichtsartikelen gepubliceerd. Bij onderzoek naar kinderen zijn vragenlijststudies vooral gebaseerd op ouderrapportage, pas wanneer geadopteerden in de adolescentie komen worden ook zij bevraagd, vaak samen met hun adoptieouders. Executieve functies (de management functies in het brein) is als apart subthema geplaatst omdat de laatste jaren blijkt dat deze functies mogelijk minder kunnen herstellen. Late adopties gaat om adopties op schoolgaande leeftijd. In Italië worden in tegenstelling tot in andere landen relatief veel kinderen boven 6 jaar geplaatst voor interlandelijke adoptie, vandaar dat dit thema hier onderzocht wordt (o.a. de onderzoeksgroep van Pace en collega's).

School/opleiding: Uit pleegzorgonderzoek blijkt dat kinderen die op school minder presteren hier langdurig last van houden. O.a. taalvaardigheid en trauma kan schoolprestaties in de weg zitten. Toch is er relatief weinig onderzoek bij geadopteerde kinderen gedaan. Uit meta-analyses weten we dat geadopteerde kinderen het cognitief relatief goed doen, maar meer speciaal onderwijs krijgen.

Figuur 4. Ontwikkeling van geadopteerde kinderen in het gezin

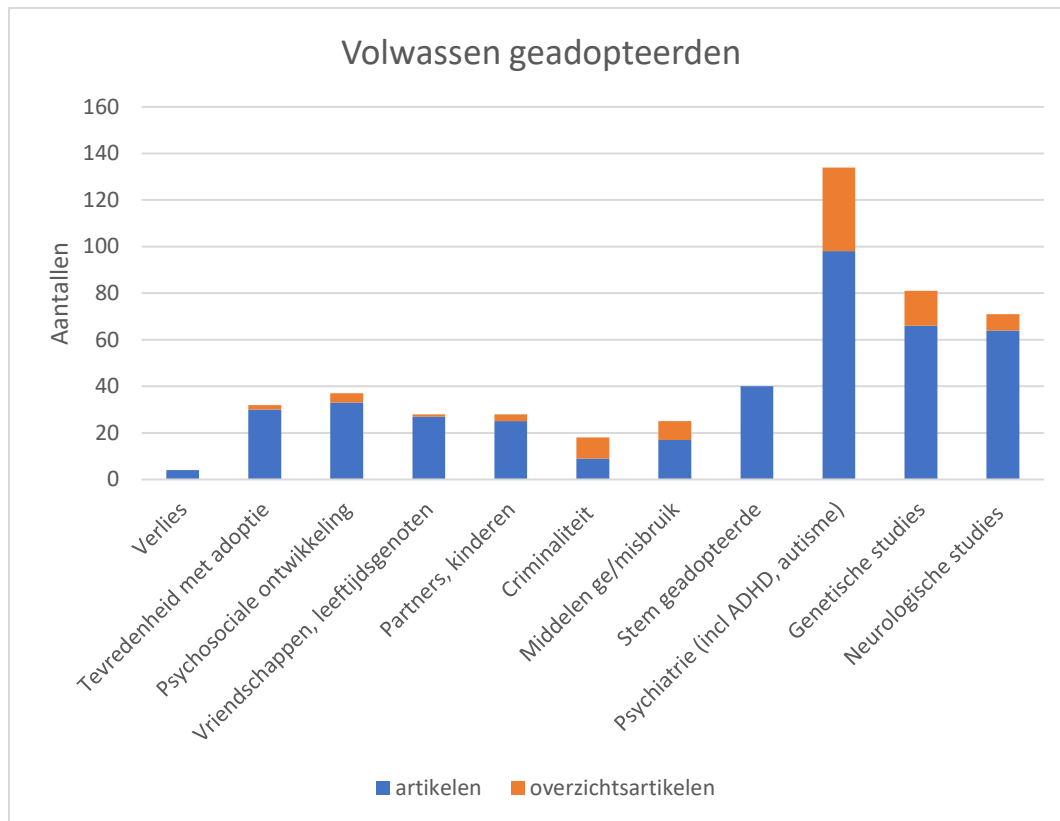
Er zijn weinig publicaties in deze periode hoe siblings binnen het gezin elkaar beïnvloeden. In het verleden is wel gekeken naar verschillen tussen gemengde gezinnen en gezinnen met alleen geadopteerde kinderen.

Onderzoek naar adolescenten is vooral gericht op langere termijn effecten bij gehechtheid en gedrag, op geestelijke gezondheid en welzijn, op mogelijkheden van herstel en op identiteitsontwikkeling. In een aantal artikelen wordt de ontwikkeling van adolescenten in een tehuissetting bestudeerd.

3.3.4 Ontwikkeling en ervaringen van volwassen geadopteerden

In totaliteit zijn er minder studies gedaan bij volwassen geadopteerden – de as ‘aantallen’ is kleiner. Bij volwassen geadopteerden worden geadopteerden zelf bevraagd of worden gegevens verzameld via bijvoorbeeld bevolkingsonderzoek. Er zijn relatief veel gedrags-genetische studies. Hieronder vallen o.a. studies naar middelengebruik, psychiatrie en criminaliteit. Bij deze studies gaat het er vooral om welk aandeel van de ontwikkeling afkomstig is vanuit genetische achtergrond en welk

aandeel vanuit omgeving, dus het gaat niet specifiek om de ontwikkeling van de geadopteerde. Veel van deze studies zijn populatie/cohortstudies. Doordat deze onder overzichtsartikelen gerekend worden, ligt het percentage overzichtsartikelen op dit thema relatief hoog. Een relatief klein deel van de studies gaat over het eigen gezin van de geadopteerde, deze studies beginnen nu gepubliceerd te worden omdat het aantal volwassen geadopteerden met een gezin toeneemt. Een aantal grote longitudinale studies volgen geadopteerden vanaf kindertijd tot in volwassenheid, waarbij vooral gefocust is op gedrag en psychosociale ontwikkeling.

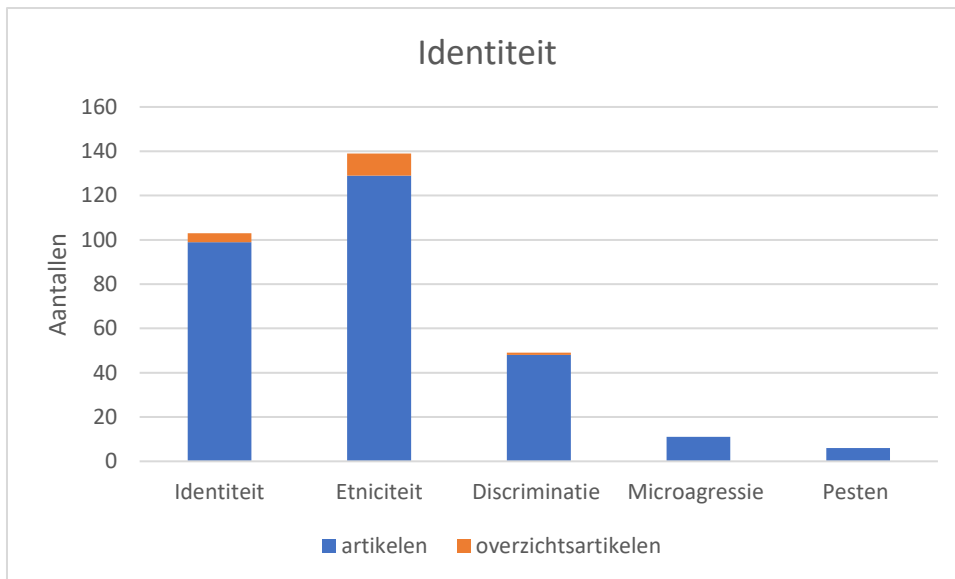
Figuur 5. Volwassen geadopteerden

3.3.5 Identiteit

Een ander thema dat relatief veel aan de orde komt is het trans-etnische aspect bij interlandelijke adoptie, met vraagstukken rond etniciteit en identiteit en confrontatie met discriminatie en micro-agressie. De meeste onderzoeken zijn gedaan bij volwassen geadopteerden, maar ook bij adolescenten. Studies naar pesten worden met name gedaan bij schoolgaande kinderen.

Bij dit thema gaat het zowel om de adoptie-identiteit als om de etnische identiteit van geadopteerden die verschilt van de omgeving en van het adoptiegezin.

Microagressie kan plaatsvinden op zowel adoptie als op etniciteit en is een relatief nieuw onderwerp (vooral vanuit de onderzoeksgroep van Baden en collega's). Hierbij gaat het o.a. om opmerkingen die als zodanig niet kwetsend bedoeld hoeven te zijn, maar die een veronderstelling in zich houden dat de aangesprokene in een minder waardige positie is ('weet je wie je échte ouders zijn?').

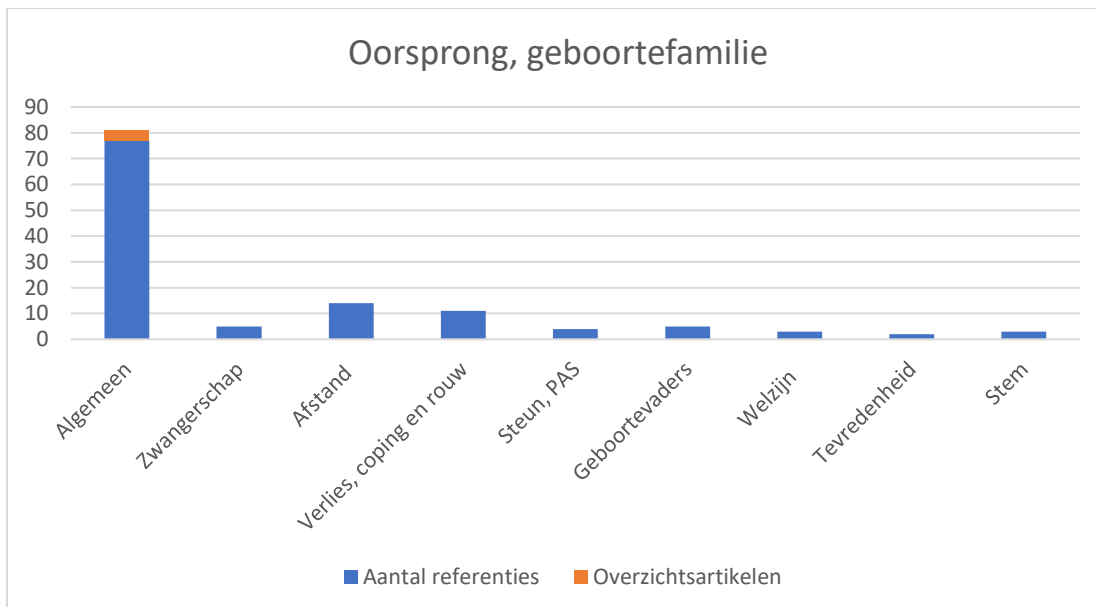

Figuur 6. Identiteit

3.3.6 Geboortefamilie en land van herkomst

Veel minder publicaties zijn verschenen over geboortelouders – de as ‘aantallen’ van deze grafiek gaat tot 90. Geboortelouders zijn in veel gevallen onbekend en ook wanneer ze bekend zijn, zijn ze een moeilijk bereikbare groep, vanwege geografische afstand, cultuurverschillen en gevoelens van trauma, schaamte, gevaar, boosheid en verdriet. In het aanpalende veld van pleegzorgonderzoek zien we hetzelfde: deze groep blijkt moeilijk bij onderzoek te betrekken te zijn.

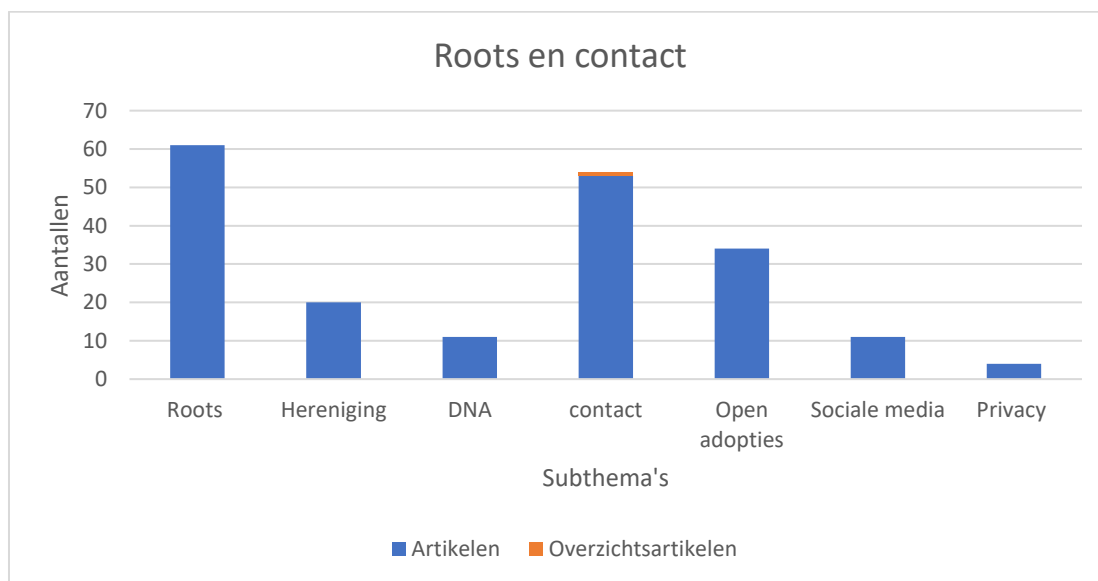
Ten aanzien van afstand bij interlandelijke adopties zijn vooral algemene artikelen gepubliceerd, bijvoorbeeld over de cultuur en over afstand in het land van herkomst. Artikelen gaan vooral over geboortemoeders, over geboortevaders is slechts heel weinig gepubliceerd.

Figuur 7. Oorsprong, de biologische familie van de geadopteerde.

3.3.7 Roots en contact

De meeste studies naar contact met geboorteparenten zijn afkomstig uit pleegzorg, adoptie uit pleegzorg en binnenlandse adopties. Ondanks de relevantie zijn in dit overzicht studies naar contact met geboorteparenten bij langdurige pleegzorg niet meegenomen, omdat de juridische en gezagsverhoudingen van invloed kunnen zijn op de relaties. Over open adopties en contact bij open adopties zijn wat meer artikelen verschenen, vooral bij binnenlandse adopties. Hierbij is sprake van contact tussen geboortefamilie en adoptiefamilie vanaf de start van de adoptie. In het Verenigd Koninkrijk heeft de onderzoeksgroep van Neil in de periode voor 2009 een uitgebreid onderzoeksproject uitgevoerd naar geboorteparenten en het onderhouden van contact na adoptie uit pleegzorg, maar hierover zijn geen artikelen gepubliceerd na 2008; in de VS is binnen het Minnesota Texas Adoption Research Project (MTARP) gekeken naar contact met binnenlandse geboortemoeders.

Figuur 8. Roots en contact

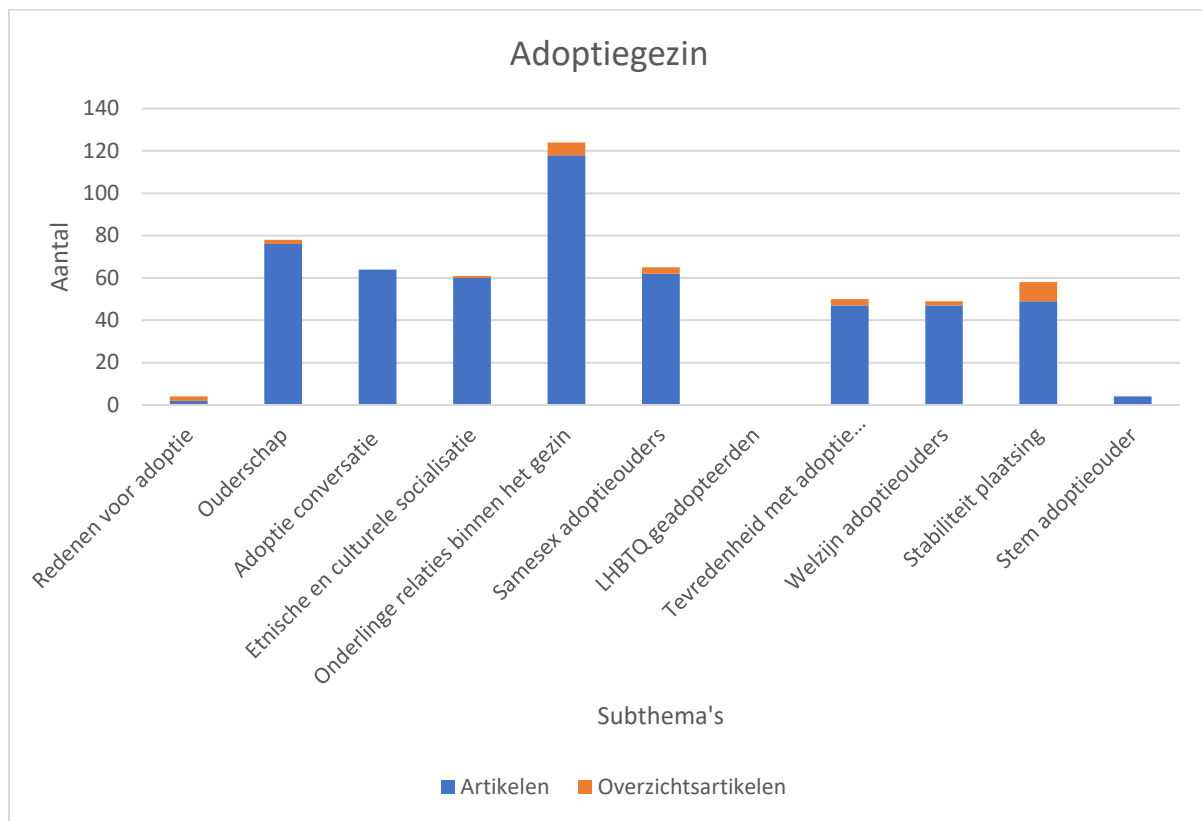
Er is nog nauwelijks in wetenschappelijke tijdschriften gepubliceerd over effecten van zoeken en nieuw contact bij interlandelijke adopties op de geboortefamilie, geadopteerden en adoptieouders. Een enkel artikel gaat in op hereniging met biologische siblings in het land van herkomst. Thema's die nu meer aandacht krijgen zijn nieuwe middelen om contact te maken en onderhouden zoals DNA-databanken en het gebruik van Sociale Media, met bijbehorende privacy overwegingen.

3.3.8 Het adoptiegezin

Relatief veel is gepubliceerd over het adoptiegezin en hoe de adoptieouders bijdragen aan de ontwikkeling van het geadopteerde kind via ouderschap, eigen gehechtheid en sensitiviteit en openheid in adoptie en etnisch-culturele communicatie en activiteiten. Daarnaast ook over de relaties in het gezin en het omgaan met gedragsproblemen. Meerdere studies vergelijken de resultaten van adoptie met die van langdurige pleegzorgplaatsingen, waarbij de stabiliteit⁶ van adoptie als belangrijke onderscheidende factor voor een goede ontwikkeling wordt beschreven. Dit wordt in overzichtsartikelen bevestigd. Een aantal artikelen (relatief recent) gaat in op breakdown –

⁶ bij stabiliteit wordt vooral verwezen naar de stabiliteit van de plaatsing – het kind blijft in hetzelfde gezin en wordt niet overgeplaatst. Bij permanentie gaat het ook om relaties: het kind blijft in het gezin waarmee het een vaste relatie kan aangaan.

verbroken plaatsingen bij adoptie, waarbij verschil wordt gemaakt tussen verbreking van de plaatsing voorafgaand aan de juridische uitspraak of erna. Dit is vooral een thema bij adoptie-uit-pleegzorg.

Figuur 9. Het adoptiegezin, adoptieouders, ouderschap en sibilings in het gezin

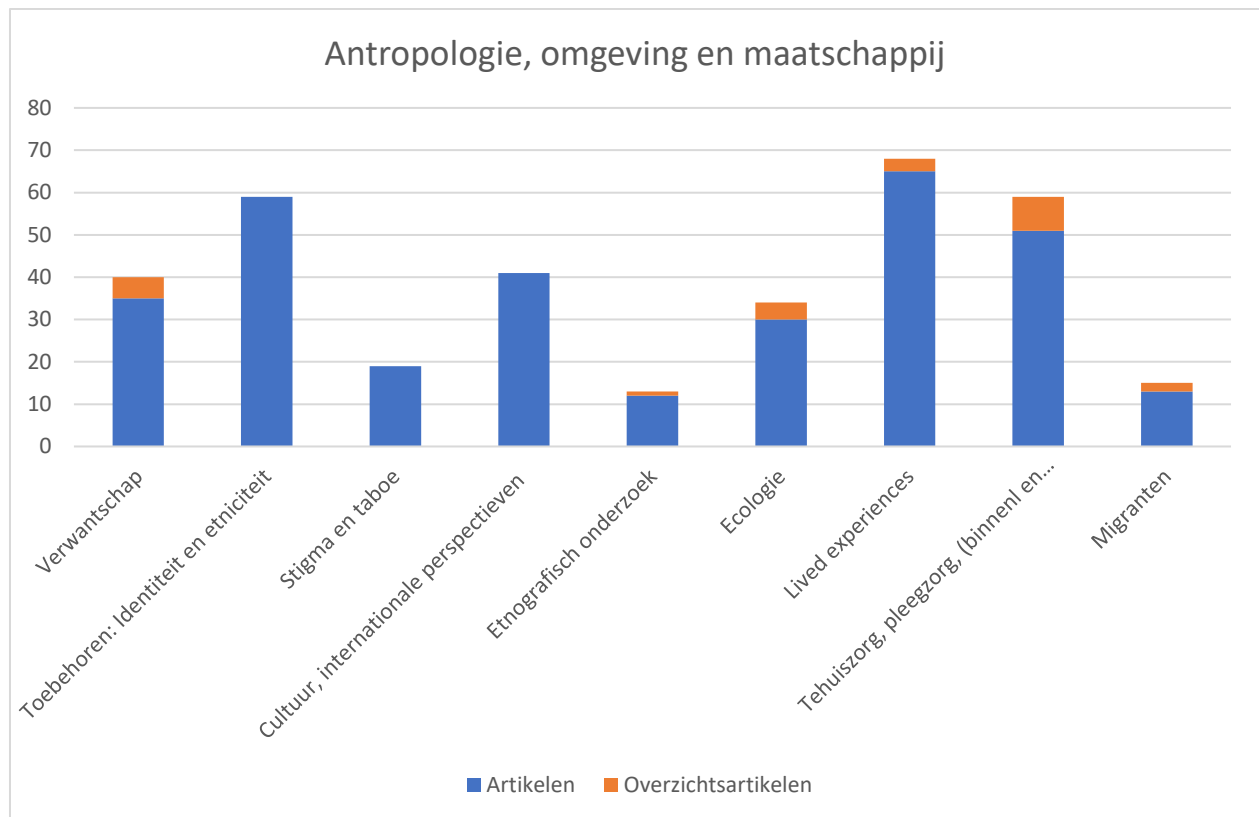
Een ander thema is de bijdrage van de adoptieouders aan het vormen van identiteit van geadopteerden. Zowel openheid over afstand en adoptie (open adoptiecommunicatie), etnisch-culturele socialisatie (het in aanraking laten komen van het adoptiekind met etnische achtergrond en om laten gaan met discriminatie) en de relatie met het welzijn van de geadopteerde komen hierbij aan de orde. De laatste jaren is hier meer aandacht voor, waarbij naast de ervaringen van adoptieouders de ervaringen van volwassen geadopteerden beschreven worden. Ook de vorm van het adoptiegezin (alleen adoptie- of ook biologische kinderen) is bestudeerd, maar dat is al vrij veel voor 2009 gebeurd. Na 2008 is hier weinig onderzoek naar gedaan.

Hiernaast is onderzoek gedaan naar adoptieouders zelf, naar hun motivatie en welzijn. Meerdere studies onderzoeken depressie van de adoptiemoeder na adoptie en eventuele gevolgen voor het kind. Over adoptieouderschap van ouders van gelijk geslacht zijn relatief veel publicaties verschenen, maar er zijn geen studies gevonden over omgaan van de adoptiedriehoek met LHBTQ+ geadopteerden.

3.3.9 Deel uitmaken van gezinnen en de bredere context van de maatschappij

Dit is een categorie waarin veel antropologische thema's een rol spelen. Het gaat om de bredere context van het opgroeien van de geadopteerde, hoe de maatschappij aankijkt tegen afstand en adoptie. Wat wordt onder verwantschap verstaan, het belang van bloedverwantschap en sociale verwantschap, verwantschap in twee families. Het perspectief van de maatschappij op afstand en adoptie in verschillende culturen wordt besproken en daarbij horend stigma en taboe. Culturele

opvattingen over ongehuwd moederschap, opgroeien van kinderen in armoede en de visie op kinderbescherming worden bestudeerd. Hierover zijn zowel studies in de ontvangende landen als in de landen van oorsprong. Er is relatief veel sprake van casestudies en er zijn ook een aantal etnografische studies⁷.

Figuur 10. Antropologie, omgeving en maatschappij

Het thema 'lived-experiences' van geadopteerden is relatief nieuw, maar kwam eerder in onderzoek naar voren via de stem van de betrokkenen.

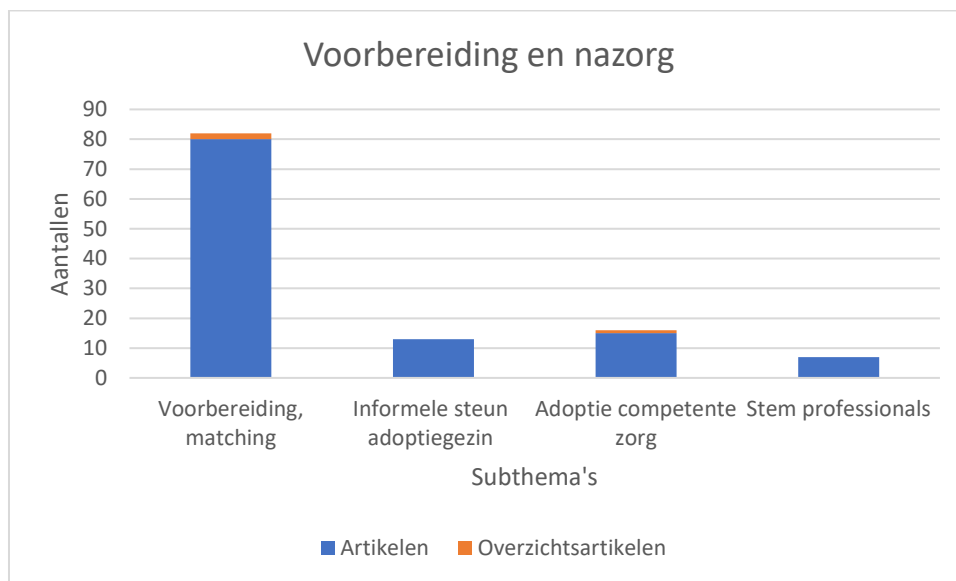
Tenslotte zijn er veel studies waarin de ontwikkeling van de geadopteerden wordt vergeleken met pleegzorg, tehuiszorg en algemene bevolking, en soms binnenland- en internationaal betrokkenen. Het migratieaspect van adoptie wordt bestudeerd via vergelijkingsonderzoek tussen migranten en geadopteerden.

3.3.10 Professionele hulp

Er zijn vrij veel artikelen gepubliceerd over voorlichting en screening van adoptieouders voorafgaand aan adoptie. Goede voorbereiding van adoptieouders is een belangrijk thema om een zo goed mogelijke ontwikkeling van de geadopteerde in het gezin te bevorderen. In Nederland is voorlichting voor adoptieouders georganiseerd en verplicht, in veel ontvangende landen is het niet formeel georganiseerd. Er zijn relatief weinig artikelen over matching, mogelijk omdat dat veel in zendende landen gebeurt. De laatste jaren wordt ook het belang van adoptie-competente zorg benadrukt, in deze database vooral vanuit een Amerikaanse onderzoeksgroep (Brodzinsky, Riley). In (niet meegenomen) artikelen over therapieën komt dit ook aan de orde. Er is weinig gepubliceerd over

⁷ Hierbij leeft de onderzoeker voor langere tijd met de groep die hij/zij bestudeert.

onderlinge, informele steun tussen adoptieouders of vormen van opvang, zoals respijtzorg wanneer het zwaar is in het gezin.

Figuur 11. Voorlichting en nazorg

3.3.11 Beleid en ethiek

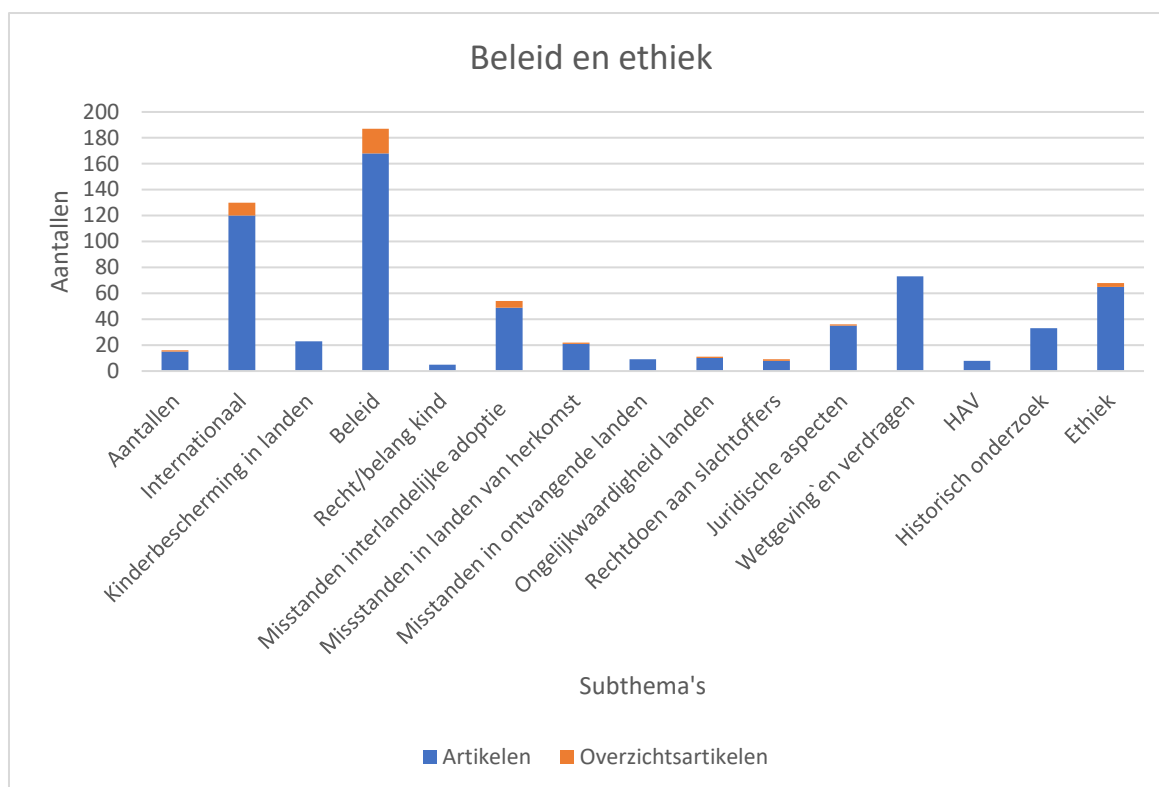
Aantallen adopties en hoe dit zich verhoudt tussen zendende en ontvangende landen en verandert in de tijd wordt met name bijgehouden en wetenschappelijk gepubliceerd door Selman.

Er is relatief veel gepubliceerd over beleid bij afstand en (interlandelijke) adoptie, vaak in relatie met kindbescherming. Er wordt ingegaan hoe verschillende landen en hoe culturen hierin een rol spelen. Zowel beleid in zendende als in ontvangende landen wordt besproken, waarbij tevens wetgeving en juridische aspecten aan de orde komen. Er is overwegende consensus over de schadelijkheid van tehuiszorg voor kinderen, hetgeen in 2010 heeft geleid tot een VN verdrag⁸ dat kindertehuizen moeten worden vervangen door gezinszorg. In de database zijn ook een aantal artikelen uit vooral zendende landen die dit ter discussie stellen. Het aantal peer-reviewed artikelen over misstanden bij interlandelijke adoptie is ca. 50. Een aantal artikelen gaan in op misstanden bij interlandelijke adoptie zelf, waarbij o.a. ongelijkwaardigheid aan de orde wordt gesteld en adoptie in koloniaal of feministisch kader wordt onderzocht, een aantal gaat in op misstanden in landen van herkomst en slechts een enkel artikel op misstanden in ontvangende landen. Een aantal misstanden worden in meerdere artikelen aangehaald, zoals Operatie Babylift in Vietnam en Babyfarms in de Congo. Toonaangevende auteurs hierbij zijn Smolin, Cheney en Rotabi.

Een aantal artikelen gaan in op het Haags Adoptieverdrag en in hoeverre het Haags Adoptieverdrag kan beschermen tegen misstanden. Meerdere artikelen zijn gepubliceerd waarin ethiek bij afstand en adoptie aan de orde wordt gesteld en een klein aantal waarin het belang van het kind en kinderrechten aan de orde worden gesteld. Een artikel vraagt zich af of met de nadruk op rechten van kinderen welzijn van kinderen in de verdrukking kan komen. Een enkel recent artikel laat zien hoe strenge adoptieprocedures tegen welzijn van kinderen kan ingaan.

⁸ VN Guidelines for the Alternative Care of Children (2010), een uitwerking van het Kinderrechtenverdrag

Figuur 12. Beleid en ethiek.

4. Algemene inzichten vanuit het overzicht van peer-reviewed wetenschappelijke artikelen rond afstand en adoptie

4.1 Vraagstellingen verschuiven in de tijd

De mate waarin onderwerpen zijn onderzocht hangen sterk samen met de vragen vanuit het veld: waar eerder veel aandacht uitging naar de ontwikkeling van jonge kinderen in adoptiegezinnen na verblijf in depriverende tehuizen, verschuift de aandacht naar ontwikkelingen in de adolescentie en naar ontwikkelingen en thema's in het leven van volwassen geadopteerden. Dit is te zien in de recente aandacht voor 'lived experiences' van geadopteerden. Wat dat betreft blijft het basisboek van David Brodzinsky 'Geadopteerd, een leven lang op zoek naar jezelf' uit 1979, dat ontwikkelingstaken van geadopteerden door het leven heen bespreekt, relevant en actueel. Het is te verwachten dat nieuwe onderzoeksthema's zullen ontstaan naar duurzaam partnerschap, opvoeding en ontwikkeling van kinderen van geadopteerden, grootouderschap van adoptieouders en biologische ouders en geadopteerden in hun latere leven.

Mogelijk zullen we ook verschuivingen zien in hoe de in de huidige tijd geadopteerde kinderen zich zullen ontwikkelen. Veel oudere studies hebben hun studies gedaan in andere settings dan tegenwoordig, in tijden waarin een grotere groep kinderen geadopteerd werd uit tehuizen met ernstige deprivatie, adopties minder gereguleerd waren, minder kennis aanwezig was, minder voorlichting van adoptieouders plaatsvond en minder adoptie-geïnformeerde nazorg en therapie aanwezig was. Ook het hoge percentage Special Needs bij de huidige adopties kan nuancering bij uitkomsten behoeven. Resultaten van huidig onderzoek kunnen daarmee verschuiven ten opzichte van ouder onderzoek. Aanwijzingen daarvan zijn te vinden in de hogere tevredenheid met adoptie en

leven van in recentere tijden geadopteerde volwassenen (ter Meulen et al., 2019⁹). Recente Duitse studies naar de ontwikkeling van jonge geadopteerde kinderen laten geen opmerkelijke verschillen zien ten opzichte van eerdere publicaties.

4.2 Consensus in onderzoek

Over een aantal thema's zijn veel wetenschappelijke artikelen gepubliceerd en is de kennis geëvalueerd in meerdere systematische reviews en meta-analyses. Dit geldt vooral effecten van negatieve vroege ervaringen in kindertehuizen op de ontwikkeling van kinderen en de herstel mogelijkheden van de kinderen in een adoptiegezin. Hierbij gaat het met name om ontwikkeling, gehechtheid en gedrag. Over de lange termijn effecten van tehuizen gedurende de volwassenheid is onderzoek nog in beweging.

4.3 Relatief nieuwe thema's

Relatief nieuwe thema's in peer-reviewed publicaties zijn:

- Partners en intergenerationele effecten afstand en adoptie
- 'Lived experiences'
- Ervaringen en effecten van rootsreizen, zowel in gezinskader als van geadopteerden zelf
- Factoren en effecten van zoeken en hereniging
- Factoren en effecten bij contact na hereniging, inclusief Social Media
- Gebruik van commerciële DNA-databanken voor informatie en zoeken
- Etnisch-culturele socialisatie in adoptiegezinnen
- Ontwikkeling van op latere leeftijd geadopteerden
- Overeenkomsten en verschillen lived experiences migranten/geadopteerden

4.4 Weinig kennis

Ten aanzien van een aantal thema's zijn ondanks de relevantie vanuit behoefte aan inzicht en het welzijn van betrokkenen weinig studies gepubliceerd. Hierbij gaat het vooral om thema's gerelateerd aan afstand. Andere thema's zijn identiteitsontwikkeling van geadopteerden en effecten van pre-adoptie en post-adoptie ervaringen op leermogelijkheden van kinderen op school.

In de volgende paragrafen zal op een aantal thema's verder ingegaan worden.

In bijlage 2 wordt verder ingegaan op thema's die nader onderzocht kunnen worden. Hierbij is uitgegaan van tabel 1. De tabel wordt hier per subthema aangevuld met een kort overzicht van wat voor aandachtsvelden binnen de subthema onderzocht zijn en op welke onderwerpen nader onderzoek gedaan zou kunnen worden. Deze aanbevelingen zijn niet enkel gebaseerd op de resultaten van dit kennisoverzicht, maar hierbij is ook bredere kennis van het veld van adoptie en pleegzorg, van praktijk en beleid meegenomen. Dit is de reden dat dit uitgebreide overzicht als bijlage toegevoegd is.

---

⁹ ter Meulen, G., Smeets, D., & Juffer, F. (2019). The relation between adult adoptees' feelings about relinquishment, adoption and satisfaction with life. *Adoption & Fostering*, 43(2), 192–209.

4.3.1 Weinig kennis over geboortelouders bij interlandelijke adopties

Vanuit het perspectief van wat aan wetenschappelijke publicaties is verschenen ten aanzien van afstand en adoptie, valt het vooral op dat binnen de adoptiedriehoek de geboortefamilie verreweg de minste aandacht krijgt en de geadopteerde de meeste. Onderzoek naar geboortefamilie is ingewikkeld, zeker in interlandelijke adoptie, waar de geografische afstanden groot zijn en de culturele verschillen ook deelname aan onderzoek in de weg kunnen zitten. Maar ook bij binnenlandse adopties en bij binnenlandse pleegzorg is het buitengewoon moeilijk om deze groep in onderzoek te betrekken. Zij zijn nauwelijks georganiseerd en gevoelens van schaamte en boosheid kunnen openheid belemmeren. Toch is dit een belangrijk thema voor alle leden van de adoptiedriehoek.

4.3.2 Weinig onderzoek naar zoektochten en contact met de oorsprong

Relatief weinig wetenschappelijk onderzoek is nog gedaan naar de resultaten van rootsreizen, zoeken en hereniging op de geadopteerden en hun adoptiefamilie en het eigen gezin. Daarnaast is aandacht nodig voor effecten van vinden, hereniging, afwijzing en contact onderhouden met biologische familie, want uit onderzoek dat beschikbaar is – o.a. uit pleegzorgonderzoek en onderzoek naar binnenlandse adopties - blijkt dat dit niet eenvoudig is. Uit onderzoek naar de verplicht open adopties in Australië blijkt het belang van aandacht voor trauma in herenigingen. Voor goede nazorg voor de leden van de adoptiedriehoek bij interlandelijke adoptie is extra aandacht noodzakelijk voor cultuur-sensitieve aspecten. Kwalitatief onderzoek is hiervoor belangrijk, maar kwantitatief onderzoek moet niet nagelaten worden. In het verlengde van dit thema ligt onderzoek naar het gebruik van Sociale Media in zoektochten en contact, DNA-databanken en privacy-zaken.

4.3.3 Trauma en verdriet

Het belang van onderzoek naar trauma en trauma-sensitieve nazorg heeft de afgelopen jaren meer nadruk gekregen. Over het thema verdriet/rouw bij geadopteerden is weinig gepubliceerd, maar bij 'lived experiences' wordt het door geadopteerden als relevant thema benoemd. Over de psychosociale ontwikkeling van geadopteerden en hoe dit door kan werken in de volwassenheid zijn geen duidelijke eenduidige resultaten, dit zou ook een thema voor verder onderzoek kunnen zijn.

4.3.4 Misstanden

Misstanden bij interlandelijke adopties bepalen het beleid rond interlandelijke adopties sterk, maar relatief gezien zijn hier weinig peer-reviewed publicaties over verschenen. Gezien de mogelijke effecten op het welzijn van de adoptiedriehoek en de effecten op het beleid is gedegen onderzoek hiernaar belangrijk, waarbij de culturaspecten in de oorsprongslanden worden meegenomen. Er is nog nauwelijks kwantitatief onderzoek gedaan naar misstanden. De eerste artikelen over mogelijkheden van herstel na misstanden zijn gepubliceerd, maar dit is een nog praktisch onontgonnen terrein.

4.3 Effecten van veranderingen in perspectief en beleid op de adoptiedriehoek

Doordat de omstandigheden, beleidsstructuren, verdragen, voorlichting en nazorg in de periode tussen 1956 en 2022 sterk zijn veranderd naar aanleiding van veranderende inzichten kunnen onderzoeksresultaten rond problematiek bij afstand en adoptie uit de vroegere jaren niet direct vertaald worden naar de latere jaren. Doordat het beleid rond adoptie steeds kritischer is en hogere eisen worden gesteld aan de contacten in zendende landen zijn de profielen van te adopteren kinderen veranderd. Daarnaast is door toenemende kennis en beleid voorlichting, screening, matching en nazorg van adoptiegezinnen verbeterd.

Een thema dat aandacht behoeft is hoe de berichtgeving over misstanden in interlandelijke adoptie geadopteerden en adoptieouders zal beïnvloeden.

4.4 Mogelijke over- of onder-rapportering

Soms komt een onderwerp op omdat een actief publicerende onderzoeksgroep veel studies naar het thema doet, zoals bij adoptie door ouders van gelijk geslacht. Er zijn ook onderzoeksthema's die niet aan de orde komen, maar waarbij we bijvoorbeeld vanuit pleegzorg weten dat het lastig kan zijn, zoals LHBTIQ+ bij geadopteerden.

4.6 Discours binnen wetenschappelijk onderzoek

Binnen het adoptieveld is een opvallende polarisatie over positieve en negatieve aspecten en gevolgen van afstand en interlandelijke adoptie. Wanneer men de wetenschappelijke literatuur bestudeert die uitgekomen is over afstand en adoptie vindt men dit discours op de meeste terreinen niet terug. Wel zijn er terreinen waar wetenschap nog duidelijk in beweging is en er verschillende perspectieven of inzichten aan het licht komen, zoals het effect van transraciale adoptie op het leven van geadopteerden. De meeste discussie vindt plaats binnen de terreinen van beleid, wetgeving en ethiek. Waarschijnlijk hangt dat samen met de plek van de onderzoeken in de Kennispiramide. De meeste publicaties bevinden zich in de onderste lagen van de piramide: van ruwe data naar informatie naar kennis. De publicaties waar het discours plaatsvindt, bevinden zich meer in de bovenste lagen: hoe men met welke kennis naar wijsheid en beleid en rechtvaardigheid komt. Het thema belang van het kind en welzijn en tevredenheid bevinden zich enigszins tussen de velden kennis en wijsheid in en maken deel uit van de discussie. Van IJzendoorn en Bakermans-Kranenburg (2021)¹⁰ komen tot vergelijkbare conclusies, maar meer specifiek gericht op de ontwikkeling en gebruik van onderzoek: zij beargumenteren dat wetenschappelijke kennis in opbouw nog tot niet-overeenkomende uitkomsten kan komen en dat bij uitkristalliserende wetenschappelijke kennis via meta-analyses en systematische reviews aangegeven kan worden waar wetenschappelijke consensus is. Zij argumenteren dat pas dan de kennis als gevaloriseerde argumenten binnen beleid en praktijk gebruikt kan worden. Hiermee kan voorkomen worden dat beleidsbeslissingen worden genomen die gebaseerd zijn op niet-rijpe onderzoeksresultaten, terwijl het wel het etiket 'wetenschappelijk onderbouwd' krijgt.

Een dergelijk uitkristalliseerd proces is bij voorbeeld zichtbaar bij het onderzoek naar de schadelijke effecten van tehuisopvoeding, waarbij systematische reviews over een groot aantal studies en meta-analyses zijn gepubliceerd in toonaangevende wetenschappelijke tijdschriften en

Figuur 13. De Kennispiramide

¹⁰ Van IJzendoorn, M.H. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2021). Replication crisis lost in translation? On translational caution and premature applications of attachment theory. *Attachment & Human Development*. 23, 422-437. <https://doi.org/10.1080/14616734.2021.1918453>

waar de VN-Guidelines for Alternative Care de beleidsmatige conclusie heeft getrokken dat kinderen niet in tehuizen moeten opgroeien, maar waar mogelijk in gezins-settings.

4.7 Samengevat

Over de negatieve effecten van het verblijf van kinderen op jonge leeftijd in kindertehuizen en de mogelijkheden van herstel in een adoptiegezin is hoge consensus. Over de lange termijn effecten hiervan op geadopteerden en hun 'lived experiences' is nog minder eenduidigheid.

Met name over aspecten van afstand door geboortegezinnen, over effecten van afstand op geboortegezinnen en de effecten van hereniging en contact tussen de leden van de adoptiedriehoek en over misstanden en herstel bij misstanden is heel weinig bekend.

Waar onderzoek zich eerder voornamelijk focuste op adoptiekinderen en adoptiefamilies is de focus van onderzoeksvragen verschoven naar thema's bij volwassen geadopteerden.

Bijlage 1 Zoektermen

Zoektermen: De zoektermen zijn oorspronkelijk opgesteld ten behoeve van het ADOC en de ADOC database, waarbij de adviezen van prof. F. Juffer, bijzonder hoogleraar Adoptie en Pleegzorg aan Universiteit Leiden richtinggevend waren. De zoektermen wisselden in de loop van de tijd in de mate van specifieke toevoegingen, maar bevatten altijd adopted or adoptee or adoptive or orphan* or depriv* or childless* or preadopt* or institutio* or child* . Door de 'or' tussen de zoektermen wordt op alle zoektermen apart gezocht.

Bij psychinfo (pubmed) werd op de term "'Adoption"[Mesh] AND (Journal Article)' gezocht. Bij Web of Science bestond de zoekterm de latere jaren uit (ts=("adopted child*" or "adoptive parent*" or adoptee*)) and document types: (article or book review)web of science categories: (psychiatry or social sciences interdisciplinary or psychology social or health care sciences services or social work or education scientific disciplines or law or social sciences biomedical or family studies or sociology or psychology clinical or psychology developmental or genetics heredity or education educational research or psychology experimental or international relations or neurosciences or pediatrics or psychology applied or psychology multidisciplinary or anthropology or ethics) and [excluding]: web of science categories: (political science or respiratory system or public administration or criminology penology or law or history of social sciences or infectious diseases or immunology or green sustainable science technology or history or ethics or endocrinology metabolism or clinical neurology or urban studies or communication or surgery).

Omdat voor dit onderzoek relevante onderwerpen zijn uitgesloten is een aparte search gedaan met de onderwerpen 'political science, criminology penology, law, history, ethics, communication via Web of Science. Taal is Engels. Dit leverde 104 nieuwe referenties op en met verwijdering van de al aanwezige referenties 87 nieuwe referenties. Tenslotte is een extra search gedaan naar casestudies. Dit leverde 48 nieuwe referenties op.

Bijlage 2 Aantallen publicaties per thema en subthema en dekking van de onderwerpen.

Een van de onderzoeksvragen in dit project was waar kennis miste. Een gedegen uitwerking op deze vraag is binnen het gegeven tijds kader niet mogelijk. Een aantal aanwijzingen kunnen wel worden gegeven:

- Thema's waar meerder meta-analyses/ systematische reviews over zijn geschreven is kennis op het thema vanuit verschillende studies gewogen en kunnen algemene conclusies worden getrokken. Binnen een thema kan nog wel behoefte zijn aan onderzoek op bepaalde aspecten
- Relevante thema's die al jaren spelen, maar waar weinig onderzoek naar is gedaan
- Relevante thema's die relatief kort op onderzoeksagenda's staan, bij voorbeeld omdat de doelgroep waar de vragen vandaan komen verschuiven.
- Thema's waarbij uit aanpalende onderzoeksterreinen blijkt dat ze van belang zouden kunnen zijn bij adoptie

Op basis van de publicaties in de database (aantallen en overzichtsartikelen), en gerelateerd aan de bredere kennis van de auteur van het veld van adoptie en pleegzorg (onderzoek, beleid, praktijk en narratieven) zijn in deze tabel thema's aangegeven waar aanvulling op onderzoek zinvol zou kunnen zijn. Dit is geel gemarkeerd in de tabel.

Thema	Subthema	Aantallen	Waarvan overzichts artikelen	Onderzoek nodig	Overeenstemming wetenschappelijke kennis
Pre-adoptie ervaringen	Instituten tehuizen	242	21	Heel veel onderzoek gedaan, vooral bij kinderen uit tehuizen waar ze veel ontberingen ondergingen. Een beperkt aantal over tehuizen met weinig deprivatie.	+
	ELS, Negatieve vroege ervaringen, ontberingen, ACES	197	18	In publicaties blijvende bevestiging van de schadelijke effecten van negatieve vroege ervaringen zoals gebrek aan vaste verzorgers, stress, trauma. In adoptieliteratuur veelal gekoppeld aan tehuisopvoeding.	+
	Stress	49	3	Overeenstemming over stress a.g.v. pre-adoptie omstandigheden en mogelijke implicaties van stress. Nauwelijks publicaties over stress bij geadopteerden of adoptieouders na berichten over misstanden.	+
	Trauma	35	5	Overeenstemming over pre-adoptie omstandigheden en trauma; trauma door adoptie zelf of door lived-experiences is nog niet veel onderzocht en hierover is geen consensus.	

	Vondelingen	5		Weinig studies, studies van vondelingen in westerse landen. Feitelijk gaat het bij studies naar Chinese kinderen praktisch altijd om vondelingen, maar dit wordt niet als zodanig benadrukt	
	Scheiding van moeder op jonge leeftijd	3	3	Vooraf vanuit de Helsinki cohort studie. Schadelijke lange termijn effecten	
Post-adoptie ontwikkeling	Gehechtheid	204	18	Veel uitgewerkt, vooral bij kinderen. Nu aandacht naar partnerschap en intergenerationeel	+
	Gedrag	220	17	Veel bekend van problematiek en herstel, na vroege ontberingen, vooral bij kinderen. Steeds meer wordt bekend over lange termijn effecten van vroege ontberingen in de volwassenheid	+
	Executieve functies	17		Relatief nieuw zijn inzichten over de lange termijneffecten van vroege ontberingen op executieve functies	
	Cognitie	38	5	Opleiding is belangrijk voor verdere kansen in het leven, cognitie maakt hier een deel van uit. Effecten van schade aan cognitie en herstel en langere termijn kan nog uitgebreid.	+
	Geestelijke gezondheid	55	11	Doordat nationaal beleid en zorg rond adoptiefamilies en geadopteerden in ontvangende landen verschilt en samenhangt met verkregen hulp moet goed gekeken worden naar de onderzoeksgroep. Doordat er aanwijzingen zijn dat geadopteerden uit eerdere jaren minder tevreden zijn, zou het zinnig kunnen zijn om de huidige geestelijke gezondheid van geadopteerden te vergelijken met die van eerder geadopteerden.	
Opgroeien in het adoptie gezin	Development Ontwikkeling	294	62	Overeenstemming vanuit een groot aantal studies en onderzoeksgroepen over de schade van negatieve pre-adoptie omstandigheden en mogelijkheden van herstel in adoptiegezinnen. Meer herstel dan in pleeggezinnen, waar minder stabiliteit in plaatsing is.	+
	Spraak/taal	41		Studies over het vervangen van eerste door tweede taal en het taalbegrip op school	
	Siblings in adoptiegezin	22	3	Hier zijn vooral voorafgaand aan 2009 studies naar verricht, niet veel na 2009. Niet duidelijk of hier veranderingen in zijn	
	Educatie, School	63	9	Gezien het belang van opleiding voor verdere kansen is dit een onderbelicht thema. Missend zijn publicaties die specifiek over rekenen (abstract denken) gaan	

	Late adoptie oudere kinderen	14		Interlandelijke adopties boven 6 jaar komen niet veel voor, sinds enige tijd grotere aantallen in Italië, waardoor hier onderzoek wordt gedaan. Nog beperkt aantal publicaties , wel relevant. Meer onderzoek nodig.	
	Stem adoptie kinderen	21		Meestal zijn studies over adoptiekinderen gebaseerd op ouderrapportage, een enkele studie is direct op het perspectief van kinderen gericht.	
Volwassen geadopteerde	Criminaliteit	18	9	Eenduidigheid over hoger risico, maar recente artikelen nuanceren en verbinden uitkomsten meer aan pre-adoptie omstandigheden (ook genetische achtergronden).	
	Welzijn geadopteerden en tehuis kinderen	72	7	Veel aspecten die bij kunnen dragen aan het welzijn van geadopteerden en kinderen in tehuizen. Hoewel veel artikelen over welzijn zijn geschreven is dit een thema dat aandacht blijft vragen. Nauwelijks artikelen over welzijn in het kader van eventuele misstanden	
	Verlies en rouw bij geadopteerden	4		Hoewel dit in meerdere publicaties als belangrijk thema wordt geschetst, zijn er nauwelijks studies over verschenen in deze periode. Meer onderzoek zinnig	
	Tevredenheid geadopteerden	32		Weinig artikelen meten dit. Verschillende aspecten worden belicht, wat draagt bij aan tevredenheid en wat aan problemen	
	Psychosociaal (inclusief vriendschappen)	37	4	Aangezien uitkomsten uit studies nog wel verschillen, en nog weinig is gepubliceerd over psychosociale aspecten van volwassen geadopteerden , is dit een thema voor verder onderzoek	
	Relaties met leeftijdsgenoten	28	1	Studies vinden bij geadopteerden meer problemen met sociale relaties, maar er zijn relatief weinig studies over en uitkomsten niet eenduidig. Meer onderzoek is relevant.	
	Eigen gezin en kinderen geadopteerden	28	3	Hiernaar is nog weinig onderzoek gedaan, omdat pas recent grote groepen geadopteerden volwassen worden. Wel zijn er twee meta-analyses naar partners. Recente onderzoeken vinden positievere resultaten dan oudere onderzoeken	
	Middelen misbruik	25	8	Vooral beschrijvend, hierover is veel bekend, met name uit genetische hoek.	
	Stem geadopteerden, incl. narratief	40		In deze publicaties wordt specifiek de stem of perspectief van geadopteerden benoemd, soms in samenhang met het perspectief van adoptieouders. Nog een onderbelicht thema	

Medisch	Medische aspecten	151	9	Hier is veel onderzoek naar gedaan	
	Special Needs adopties	156	22	Doordat de definitiestelling van SN vaak uiteenloopt is vergelijken van psychische problematiek en medische problematiek lastig. De SN valt vaak samen met een schadelijke pre-adoptieachtergrond. Wel overeenstemming in uitkomsten, vooral tevredenheid bij medische of cognitieve Special Needs en meer problematiek bij gedragsmatige SN. Doordat de huidige geadopteerden bijna altijd SN hebben, blijft onderzoek naar deze groep relevant, o.a. tbv voorlichting en nazorg.	
	Psychiatrische stoornissen	134	36	Veel studies, waaronder populatiestudies, maar de wetenschap hierover is nog in ontwikkeling	
	Genetica	81	15	Vooraf populatiestudies naar aandeel genetica en omgeving. Verdere ontwikkeling in de opzet van populatiestudies, waardoor meer duidelijkheid in resultaten komt.	
	Neurologie	71	7	Toenemend inzicht in neurologische processen in en na tehuizen, overeenstemming in overzichtartikelen, vooral in de kindertijd. Minder over adolescentie en volwassenheid.	
Identiteit	Identiteit	103	4	Overeenstemming over identiteitsvorming als extra opdracht in het leven van geadopteerden. Nog geen consensus over wat belangrijk is voor geadopteerden. Nieuw is het belang van biculturele integratie. Weinig informatie nog over het belang van het kennen van geboortelouder op identiteitsontwikkeling en hoe afstand/adoptie de identiteit van geboortelouder beïnvloedt. Meer onderzoek aanbevolen	
	Etniciteit	139	9	Er is eenduidigheid over het belang van etniciteit bij de identiteitsontwikkeling van geadopteerden en dat de andere identiteit dan adoptiegezin en maatschappij ingewikkeld kan zijn. Relatief nieuw zijn publicaties over 'lived experiences' van volwassen geadopteerden. Meer onderzoek hierover is aan te bevelen. Ook over opvoeden van de volgende generatie.	
	Discriminatie	49	0	Geen overzichtartikelen, meer studies aan te bevelen , ook in vergelijking met andere bevolkingsgroepen.	
	Micro-agressie	11	0	Relatief nieuw onderwerp, zowel naar adoptie als naar etniciteit/ras. Nog relatief weinig studies over micro-agressie bij geadopteerden, mogelijk wel vanuit andere studies naar andere groepen	

	Pesten	6	0	Een ouder onderwerp, waarover momenteel weinig wordt gepubliceerd.	
Oorsprong	Geboortefamilie	82	4	Over alle aspecten van geboortefamilies in zendende landen is meer onderzoek noodzakelijk om te weten wat hun motivatie, gevoel, welzijn, trauma, herstel, behoeftes, tevredenheid, gezondheid, steun en visie is. Zowel richting afstand, adoptie als misstanden.	
	Zwangerschap geboortemoeder	5		O.a. effect op stress. Weinig publicaties, mogelijk wel vanuit andere vakgebieden dan adoptie	
	Afstand door geboortefamilie	14		Redenen afstand en effecten afstand. Zowel vanuit binnenlandse als interlandelijke adoptie. Weinig studies, meer onderzoek zinnig	
	Verlies, coping en rouw in de geboortefamilie	11		Met name vanuit binnenlandse adopties. Meer onderzoek belangrijk	
	Steun, PAS voor de geboortefamilie	4		Vooral binnenlandse adopties. Meer publicaties over adoptie uit pleegzorg, maar voor 2009. Meer onderzoek, vooral interlandelijk	
	Geboortevaders	5		Nauwelijks kennis over Meer onderzoek zinnig	
	Siblings	12		Als biologische sibling geadopteerd worden. Meer onderzoek zinnig	
	Gescheiden biologische siblings	12		Weinig over bekend, noch over impact noch over relaties na hereniging. De rol van Social Media is een nieuw terrein	
	Welzijn	3		Alleen ervaringen van geboortemoeders. Meer onderzoek zinnig	
	Tevredenheid geboorteparenten	2		Deze studies behandelen tevredenheid met plaatsing in adoptiegezin bij open adopties Meer onderzoek zinnig	
	Stem geboortefamilie	3		Meer onderzoek zinnig	
Roots	Roots	61	0	Vooral beschrijvend. Er zijn nauwelijks artikelen over effecten van rootsreizen op kinderen en op volwassenen	
	Hereniging	20	0	Nog weinig artikelen , hier zou meer onderzoek naar moeten plaatsvinden.	
	DNA	11	0	Vooral belangrijk voor familiere ziektes en zoeken naar informatie over achtergrond en biologische ouders. Onderzoek staat in de kinderschoenen. Meer onderzoek zinnig	

	Contact	54	1	Eenstemmigheid over het belang van open adopties en effecten van contact op de adoptiedriehoek, ook op de lange termijn kan meer onderzocht worden. Over herwonnen contact is nog weinig bekend	
	Open adopties	34		Overeenstemming, maar vooral vanuit binnenlandse adopties waar vanaf het begin openheid was en er een relatief overeenkomstige cultuur is. Weinig bekend over het effect van open adopties bij grote afstand en verschillen in cultuur en hoe dat doorwerkt. Onderzoek nodig.	
	Social Media	11		Meerdere thema's en een nieuw onderwerp waarbij recentere publicaties positiever zijn dan oudere.	
Adoptie gezin	Motivatie adoptieouders tot adopteren	62	2	Beschrijvend. Mogelijk nieuw onderzoek zinnig bij de huidige situatie met striktere regulering en zwaardere Special Needs rapporten	
	Adoptieouderschap	78	2	Hier is veel over bekend. Het zou zinnig zijn om te zien hoe adoptieouderschap is onder huidige omstandigheden met negatief sentiment over adoptie en andersoortige achtergronden van te adopteren kinderen en streng beleid rond adopties. Welke effecten hebben huidige maatregelen op adoptieouderschap.	
	Adoptie conversatie	64	0	Er is consensus over het belang van open adoptieconversatie, maar meer uitwerking en overzichtsartikelen zouden zinnig zijn	
	ECS Etnisch Culturele Socialisatie	61	1	Dit blijkt een belangrijke factor te zijn voor de ontwikkeling van een biculturele identiteit en is nog relatief nieuw als thema in onderzoek. Meer onderzoek aanbevolen	
	Relaties, vooral binnen het adoptiegezin	124	6	Veel studies over relaties binnen het adoptiegezin, gehechtheid en gedrag, weinig over hoe de geadopteerde dat beleeft en over bredere relaties	
	Adopties door ouders van gelijk geslacht	65	3	Overeenstemming over de goede ontwikkeling van kinderen bij adoptie door ouders van gelijk geslacht. Veel vanuit dezelfde onderzoeksgroepen. Nog nauwelijks studies vanuit het perspectief van de geadopteerden.	
	Tevredenheid adoptieouders	14	3	Over het algemeen geven adoptieouders aan tevreden te zijn. Overeenstemming in factoren die bijdragen aan tevredenheid of aan problemen	+

	Welzijn adoptieouders	49	2	Relatieve consensus over welzijn van adoptieouders. Nog niet veel studies naar invloed van (berichten over) misstanden op adoptieouders. Hier zou nader onderzoek naar gedaan moeten worden.	
	Stabiliteit	58	9	Overeenstemming over het belang van stabiliteit en permanentie voor ontwikkeling en het risico van overplaatsingen en gedragsproblematiek voor breakdown.	+
	Stem adoptieouders	4			
Antropologisch	Verwantschap (kin)	35	5	Veel beschrijvend over wel of niet belangrijk zijn van verwantschap, het belang van de bloedband. Veel aspecten van perspectief op verwantschap	
	Beloning/toebehoren	59	0	Geen overzichtsartikelen over beloning en adoptie	
	Cultuur	41	0	Hier kan meer onderzoek naar worden gedaan – breed thema in het kader van adoptie	
	Ecologie	34	4	Het ecologisch model is een interessante manier voor afstand en adoptieonderzoek om het binnen het kader van de omgeving en maatschappij te plaatsen.	
	Stem/lived experiences	68	3	Het lijkt alsof publicaties over lived experiences – vooral van geadopteerden – soms botsen en negatiever zijn dan uitkomsten uit andere studies. Hier zou nader onderzoek naar kunnen worden gedaan	
	Perspectief	32	0	Het perspectief van verschillende betrokken groepen, landen en culturen kan verschillen en doorwerken. Belangrijk om mee te nemen in onderzoek	
	Vergelijkingen tussen groepen (tehuis, pleegzorg, adoptie, algemene bevolking)	59	8	Studies geven een overeenkomend beeld . Gemiddeld laten kinderen die bij hun ouders opgroeiden betere resultaten zien dan geadopteerden, geadopteerden beter dan pleegzorg en pleegzorg beter dan tehuisopvoeding. Geen eenduidigheid over binnenlandse-interlandelijke adoptie en over opvang door familie of door vreemden (vooral pleegzorg). Kan meer samenhangen met stabiliteit/permanentie dan met plaatsingstype.	+
	Vergelijkingen tussen groepen (interlandelijk geadopteerden en migranten)	15	2	Te weinig studies om overkoepelende uitspraken te doen . Vergelijkingen met migranten zijn zinvol om mee te nemen in aspecten van migratie, minderheidsgroepen en etniciteit, waarbij verschillen goed in acht moeten worden genomen	

Voorlichting en nazorg	Adoptiezorg PAS	96	11	Overeenstemming over de noodzaak van steun, maar het onderzoeksveld is nog steeds in ontwikkeling, met name over hoe je het beste ondersteunt	
	Vorbereiding	82	2	Eenduidigheid over het belang van voorbereiding van adoptieouders. Nauwelijks publicaties over voorbereiding van de te adopteren kinderen. Vooral beschrijvend	
	Adoptie competente zorg	16	1	Nieuw onderwerp, uit te werken. Check hiervoor ook publicaties op therapieën geschikt voor pleeggezinnen en adoptiegezinnen	
	Professionals	22		Uiteenlopende categorie, geen overzicht	
	Stem professionals	7		Hierbij ook onderzoeken waarbij verzorgers in kindertehuizen aan het woord komen.	
Beleid en ethiek	Aantallen	16	0	Doorgaand	
	Adoptie Internationaal	220	10	Veel verschillende invalshoeken en in ontwikkeling. Wel in principe consensus over principes van HAV, VRK, Guidelines Alternative Care, maar ook kritiek. Meer onderzoek zinnig voor nuancering, tijdsgewricht, culturele perspectieven, gelijkwaardigheid	
	Kinder bescherming internationaal	23		Verschillende invalshoeken en in ontwikkeling. Wel in principe consensus over principes van HAV, VRK, Guidelines Alternative Care	
	Beleid	187	19	Veel artikelen beschrijven beleid. Aangezien beleid steeds verandert, is het zinnig om beleid te (blijven) monitoren en effecten van beleid te onderzoeken – evaluatie van beleid wordt weinig gedaan. In de UK gebeurt dit. Het zou ook zinvol zijn wat het effect is van striktere regulering van IA op kinderbescherming in landen van herkomst	
	Misstanden in landen van herkomst	22	1	Vooral beschrijvend in verschillende landen, cultureel, sociaal-economisch, politiek of beleidsmatig. Onderzoek in cultureel en tijdsgewricht kader is zinnig. Ook kwantitatieve gegevens nodig	

	Misstanden	92	6	In veel van deze artikelen worden voorbeelden beschreven. Vaak spelen paradigma's en perspectief een rol, waarbij ook ongelijkheid aan de orde komt. Bij bepaalde misstanden is overeenstemming dat er sprake is van een misstand, over andere is discussie mogelijk vanuit cultureel perspectief. Er zijn nauwelijks kwantitatieve studies die kijken hoeveel misstanden voorkomen en hoeveel geadopteerden het betreft. Ook is niet altijd duidelijk wat als misstand wordt gedefinieerd, wanneer culturele perspectieven een rol spelen. Het zou goed zijn wanneer meer kwantitatief naar misstanden wordt gekeken en naar effecten op de adoptiedriehoek en hoe je ermee om kunt gaan.	
	Misstanden IA	54	5	Beschrijvend in verschillende landen, overeenstemming dat misstanden voorkomen moeten worden, niet over hoe. Kwantificering mist veelal.	
	Misstanden in ontvangende landen	9		Slechts weinig artikelen. Wat wordt verstaan onder misstanden, hoe wordt betrokkenheid gezien. Gaat vooral om misstanden binnen adoptiegezinnen.	
	Ongelijkwaardigheid	11		Weinig artikelen	
	Wet- en regelgeving, verdragen	73		Veel beschrijvende artikelen, ook verschillende invalshoeken. Er zijn thema's waarover geen overeenstemming is, zoals het belang van het kind. Meer onderzoek mogelijk.	
	Juridische aspecten	36	2	Er blijft discussie over de invulling van het belang van het kind en dit vertaalt zich in juridische aspecten.	
	Ethiek	68	3	Er is een discrepancie tussen wetenschappers die adoptie bekijken als kindbeschermingsmaatregel, en wetenschappers die misstanden bij afstand of adoptie bestuderen	
	Etnografisch onderzoek	13		Door kleine aantallen geen overzichtsuitspraak	
	Historisch onderzoek	33		Historisch onderzoek waarin afstand en adoptie wordt bestudeerd binnen paradigma's van die tijd en cultuur kunnen behulpzaam zijn in het begrijpen van perspectief en handeling in die periode.	

Bijlage 3. Feedbackgroep en internationale wetenschappers die hebben bijgedragen.

Feedbackgroep

- Prof. Dr. Catrien Notermans, Radboud Universiteit Nijmegen, Antropologie
- Dr. Maritza Gerritsen, Hogeschool Arnhem-Nijmegen
- Dr. Elvira Loibl, Universiteit Maastricht
- Prof. Dr. Marinus van Ijzendoorn, Erasmus Universiteit Rotterdam, University College London
- Dr. Anneke Vinke, Adoptiepraktijk.

Extra informatie van:

Emeritus prof. Dr. R.A.C. Hoksbergen

Dr. P. Bos Universiteit Humanistiek, Utrecht

Prof. Dr. R. Rosnati, Uversita Cattolica del Sacro Cuore, Milaan

Dr. J. Simmonds, OBE, Directeur Beleid, Onderzoek en Ontwikkeling bij CoramBAAF, London

M. Breedijk, Defence for Children, Leiden

Prof. Dr J. Selwyn, Rees Centre, Oxford University, Oxford

J. Woellenstein, directeur ISS/IRC, Geneve

Bijlage 4. Wetenschappelijke boeken en andere grijze literatuur

Naast de wetenschappelijke peer-reviewed publicaties in wetenschappelijke tijdschriften zijn ook een aantal boeken aangeraden die gebruikt kunnen worden. Deels zijn deze boekreferenties afkomstig vanuit reviews uit de ADOC/kbtermeulen database, deels zijn ze aanbevolen door mij, de feedbackgroep of wetenschappers die aangeschreven waren voor extra informatie. Er is met name gekozen voor recente boeken, tenzij het boek zeer toonaangevend is.

Dit is een fragmentarische lijst, en is zeker niet dekkend.

- Alper, J. & D Howe (eds). 2016. *Assessing Adoptive and Foster Parents: Improving analysis and understanding of parenting capacity*
- Bowie, F. (Ed.). (2004). *Cross-cultural approaches to adoption*. London: Routledge.
- Brodzinsky, D. & A. Pertman (Eds.) (2013). *Adoption by Lesbians and Gay Men: A New Dimension in Family Diversity*.
- Brodzinsky, D. M., & Palacios, J. E. (2005). *Psychological issues in adoption: Research and practice*. Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Brodzinsky, D. M., Schechter, M. D., Henig, R. M., Kloos, C. J. L., & Hoksbergen, R. A. C. (1997). *Geadopteerd: Een leven lang op zoek naar jezelf*. Ambo.
- Feast, J., Grant, M., & Rushton, A. (2012). *Adversity, adoption and afterwards*. BAAF.
- Fong, R. & McRoy, R. eds. (2016). *Transracial and intercountry adoptions: cultural guidance for professionals*. New York/ Chichester/ West Sussex: Columbia University Press
- Schofield, G. & M. Beek (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*. BAAF London.
- Gibbons, J. L., & Smith Rotabi, K. E. (2012). *Intercountry adoption: Policies, practices, and outcomes*. Ashgate Publishing Co.
- Gindis, B.. (2019) *Child Development Mediated by Trauma*. London: Taylor and Francis
- Hwa-Froelich, D. A. (2012). *Supporting development in internationally adopted children*. Paul H Brookes Publishing.
- MacDonald, M. (2016). *Parenthood and Open Adoption: An Interpretative Phenomenological Analysis*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Marre, D., & Briggs, L. (Eds.). (2009). *International adoption: Global inequalities and the circulation of children*. NYU Press.
- Mason, P. W., Johnson, D. E., & Prock, L. A. (2014). *Adoption medicine: Caring for children and families*. American Academy of Pediatrics.
- McSherry, D., Fargas Malet, M. and Weatherall, K., (2013). *Comparing Long-Term Placements for Young Children in Care*. London: BAAF (British Association for Adoption and Fostering).
- Miller Wrobel, G., Helder, E. , Marr, E. eds. (2020). *The Routledge handbook of adoption*. Oxon/NewYork: Routledge
- Miller, L. C. (2004). *The handbook of international adoption medicine: A guide for physicians, parents, and providers*. Oxford university press.
- Mitchell, J., Tucci, J. & Tronick, E. (2020). *The handbook of therapeutic care for children. Evidence Informed Approaches to Working with Traumatized Children and Adolescents in Foster, Kinship and Adoptive Care*, pp 313-327 London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

- Neil, E., Beek, M. and Ward, E., (2015). *Contact after adoption: A longitudinal study of post adoption contact arrangements*, London: CoramBAAF.
- Okitikpi, T. (2009). *Understanding interracial relationships*. London: Russell House.
- Palacios, J. (2020). Adoption instability, adoption breakdown. In *The Routledge handbook of adoption* (pp. 417-431). Routledge.
- Pösö, T., Skivenes, M., and Thoburn, J. (Eds) *Adoption from Care: International Perspectives on Children's Rights, Family Preservation and State Intervention*. Bristol: Policy Press
- Riley, N. E., & Van Vleet, K. E. (2011). *Making families through adoption*. Sage Publications.
- Schofield, G. & M.Beek (2006). *Attachment Handbook for Foster Care and Adoption*, Gillian Schofield and Mary Beek, BAAF, 2006.
- Selman, P. (Ed.)(2000) *Intercountry Adoption. Developments, trends and perspectives* (pp. 86-102). Londen: British Agencies for Adoption & Fostering.
- Thomas, C. (2013). Adoption for looked after children: messages from research. *London: BAAF*.
- Wrobel, G. M., & Neil, E. (Eds.). (2009). *International advances in adoption research for practice*. John Wiley & Sons.
- Yasmine Ergas, Jane Jenson & Sonya Michel. 2017 *Reassembling Motherhood. Procreation and Care in a Globalized World*. New York: Columbia University Press
- Yngvesson, B. (2010). Belonging in an adopted world. In *Belonging in an Adopted World*. University of Chicago Press.

Overige aanbevelingen

Voor grijze literatuur kan de website <https://opengrey.eu/> worden gebruikt:

The OpenGrey MySQL file can be downloaded from the [DANS EASY Archive](#). The System for Information on Grey Literature in Europe used to give open access to 700.000 bibliographical references of grey literature (paper) produced in Europe and allowed to export records and locate the documents. Examples of grey (*gray*) literature include technical or research reports, doctoral dissertations, some conference papers, some official publications, and other types of grey literature.

OpenGrey covered Science, Technology, Biomedical Science, Economics, Social Science and Humanities.

De CoramBaaf Bookshop levert een scala van boeken rond adoptie en pleegzorg, zowel voor professional, ouders en kinderen. Een deel van de boeken beschrijft wetenschappelijk onderzoek of heeft een inleiding met een overzicht van wetenschappelijke literatuur.

Hoewel niet gericht op adoptie maar op pleegzorg zijn ook de wetenschappelijke overzichten van het Rees Centrum helpend bij adoptieonderzoek. Literatuur die hier is meegenomen is vaak zowel afkomstig uit adoptie- als uit pleegzorgliteratuur.

Nuffield Family Justice Observatory, UK.